

Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarne postdiplomske studije (ACIPS) je nevladino udruženje eksperata u području evropskih integracijskih procesa, demokracije, ljudskih prava, upravljanja državom, humanitarnih poslova, rodni studija i religijskih studija. Asocijacija je osnovana u februaru 2003. godine, kao rezultat aktivnosti Centra za interdisciplinarne postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. ACIPS je proizvod težnje da se na jednom mjestu okupi intelektualni i liderski potencijal magistara ove obrazovne institucije. Članovi organizacije aktivni su u vladinom i nevladinom sektoru, civilnom društvu i međunarodnim organizacijama u BiH i regionu.

Primarni interes organizacije jeste buđenje i razvijanje javne svijesti o ključnim temama u društvu kroz sprovođenje istraživačkih i studija javnih politika. Osim direktnog angažmana u kreiranju i istraživanju politika, ACIPS također održava redovnu komunikaciju sa političarima, građanima BiH, predstavnicima NVO sektora i medija.

Dugoročni strateški ciljevi ACIPS-a su:

- Identificirati najrelevantnija pitanja u procesima evropskih integracija i izazove sa kojima se danas BiH suočava;
- Ostvariti visok standard nezavisnog istraživanja politika, primjenjivog u kontekstu BiH;
- Širiti rezultate istraživanja politika i proistekle stavove relevantnim interesnim stranama i široj javnosti, te zagovarati implementacije ovih rezultata;
- Ostvarivanje dijaloga i saradnje sa drugim institucijama za istraživanje politika, vladama i organizacijama civilnog društva u BiH i širem regionu.

acips@acips.ba
www.acips.ba

LOŠE ŠKOLE ILI LOŠE OBRAZOVNE POLITIKE: KOME ZVONO ZVONI?

Uvođenje modernih, inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda u srednje škole u BiH

Sadržaj

Sažetak	1
Skrćenice	2
Uvod i metodologija	2
1. Učenici ne uče da uče	3
1.1. Zastarjele metode izvođenja nastave	3
1.2. Posljedice nesavremenog obrazovnog procesa	4
1.3. Šta pružaju moderne nastavne metode	5
2. Zašto u bh. školama nije zaživjela inovativna i interaktivna nastava	6
2.1. Inicijalno obrazovanje nastavnog kadra (Pre-service)	6
2.2. Stručno usavršavanje nastavnog kadra (In-service)	7
3. Postoji li institucionalna podrška stručnom usavršavanju profesora?	8
3.1. Pitanje koordinacije među odgovornim institucijama	8
3.2. Pitanje kapaciteta institucija	9
3.3. Pitanje dostupnosti finansijskih sredstava	10
3.4. Pitanje naučno-istraživačkog rada	12
3.5. Pitanje evaluacije kvaliteta nastave	12
4. Socijalni dijalog	13
4.1. Angažman mladih	14
Zaključak	15
Preporuke	16
Izvori	19
Biografije autora	20

Sažetak

Za razliku od modernih evropskih trendova koji učenika stavljaju u centar nastavnog procesa i potiču interaktivne nastavne metode koje učenje čine primamljivim te podučavaju učenike da nauče da uče, srednjoškolsko obrazovanje u Bosni i Hercegovini odlikuje u savremenom svijetu zaostali pristup u prenošenju (ex cathedra predavanja) i savladavanju znanja (učenje napamet).

Ustanovljeni razlozi za ovakvo stanje su inicijalno obrazovanje nastavnog kadra (tzv. pre-service obuka) koje je, čak i na nastavničkim fakultetima, premalo usmjereno ka pružanju savremenih didaktičkih znanja, kao i neadekvatan sistem stručnog usavršavanja profesora koji već rade u struci (tzv. in-service obuka). Posljedica je da većina nastavničkog kadra u srednjim (stručnim, tehničkim i općim) školama nemaju razvijene kompetencije da se u nastavi služe metodama podučavanja učenja i interaktivnog rada s učenicima. Uz to, i finansijska izdvajanja za škole koja jedva pokrivaju tekuće troškove, te i nepravilnost obrazovnog sistema ogledaju se u velikim razlikama kvalitete podučavanja učenika u različitim srednjim školama u BiH.

Da bi se pokrenulo provođenje mjera koje mogu unaprijediti sistemsko uvođenje inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda u srednjem obrazovanju potrebno je veće ulaganje u nastavna pomagala i opremanje kabineta za praktični rad, te uspostava harmoniziranih i reformski orijentiranih standarda profesionalnog razvoja profesora kroz akreditaciju svih kvalitetnih davaoca usluga obuke. Poseban značaj u ovom procesu se naglašava na potrebu za socijalnim dijalogom, u prvom redu na nivou lokalnih zajednica i između vijeća učenika i roditelja i lokalnih samouprava, regionalnih i kantonalnih institucija i ministarstava te odgovornih institucija da se potakne rješavanje ovog društvenog problema.

Skraćenice

ACIPS	Alumni asocijacija Centra za postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu
BiH	Bosna i Hercegovina
CCI	Centri civilnih inicijativa
EU	Evropska unija
FBIH	Federacija Bosne i Hercegovine
GTZ	Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (Njemačko društvo za tehničku saradnju)
IB	International Baccalaureate (Međunarodna matura)
NPP	Nastavni plan i program
NVO	Nevladina organizacija
PISA	Programme for International Student Assesment (Program za međunarodnu procjenu učenika)
RS	Republika Srpska
TIMSS	Trends in International Mathematics and Science Study (Trendovi u međunarodnim studijima matematike i nauke)
UWC-IB	Inicijativa Koledža ujedinjenog svijeta i Organizacije za međunarodnu maturu BiH
UWCiM	Koledž ujedinjenog svijeta u Mostaru
VET	Vocational Education and Training (Stručno obrazovanje i usavršavanje)

Uvod i metodologija

Iako reforma obrazovnog sistema predstavlja kontinuiran proces, politika poboljšanja kvalitete obrazovanja u srednjim školama u BiH ne daje adekvatne rezultate. Još prije osam godina ministri obrazovanja u BiH dali su obećanje svojim građanima da će osigurati kvalitetno obrazovanje zasnovano na modernom nastavnom planu i programu *fokusiranom na relevantnim i savremenim znanjima koja su učenicima potrebna da se suoče sa izazovima 21. vijeka*.¹

Međutim, u školama širom BiH, nastava se i dalje odvija po za starjelim metodama diktiranja i prepisivanja, prema udžbenici-

ma koji nude tehnički zastarjela znanja i u učionicama u kojima je i kreda luksuz. Nezadovoljni ovakvim stanjem, učenici 10 srednjih škola iz cijele zemlje sastali su se u Mostaru u februaru ove godine na učeničkoj obrazovnoj konferenciji u toku koje su formulirali deklaraciju sa preporukama za unapređenje srednjeg školstva koja je poslana svim ministarstvima obrazovanja i pedagoškim zavodima u BiH. Upravo su zastarjele nastavne metode naveli kao najveću kočnicu uspješnoj reformi srednjeg školstva.²

Ovakve metode podučavanja ne stavljaju u fokus potrebu učenika za njihovim društvenim razvojem i njihovu potrebu da nauče *da uče*, niti ih pripremaju za aktivno učešće u društvu, već se temelje na pukom memoriranju i reprodukciji ispredavanog gradiva. To su kao gorući problem utvrdile i ranije analize obrazovnog sektora Fonda otvoreno društvo BiH i EU ICBE-a³, a isto su potvrdili i učesnici fokus grupa (roditelji i učenici iz Doboja i Zenice) koje je za potrebe ovog istraživanja organizirala agencija za istraživanje javnog mnijenja Puls iz Sarajeva u aprilu ove godine.

Ovo istraživanje pokušava da utvrdi osnovne prepreke za sistemsko uvođenje inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda i podizanje kvalitete izvođenja nastave u srednjim školama kako bi se odgovornim obrazovnim institucijama ponudila adekvatna rješenja.

Na temelju provedenog istraživanja, rad nastoji pružiti osnovne preporuke na planu stvaranja funkcionalnijeg sistema obrazovanja prosvjetnog kadra, kako tokom inicijalnog obrazovanja na fakultetima, tako i na planu dodatnog obrazovanja u toku karijere.

Za potrebe ovog istraživanja organizirane su ukupno 4 fokus grupe sa učenicima srednjih škola te studentima, kao i roditeljima učenika i studenata u Doboju i Zenici. Cilj fokus grupa bio je između dvije identifikovane teme (profesionalna orijentacija učenika i nove nastavne metode) izabrati onu koju učenici i roditelji smatraju značajnijom i prioritetnijom za rješavanje. Preovladavajući stav učesnika fokus grupa bio je da je za reformu srednjeg školstva u BiH ključna upravo modernizacija nastavnog procesa, putem koje bi se i profesionalno usmjeravanje, kao stručna podrška pri odabiru adekvatnog zanimanja, moglo osavremeniti.

Osim toga, dijelom su analizirane postojeće obrazovne politike u oblasti uvođenja savremenih metoda podučavanja u nastavu u srednjim školama u BiH. Obavljeni su polustrukturirani razgovori sa predstavnicima vladinih institucija, univerziteta, direktorima i srednjoškolskim profesorima i profesoricama, kao i predstavnicima civilnog društva. Također, provedeno je sekundarno istraživanje postojećih nalaza o ovoj temi. Prikupljanje podataka za ovo istraživanje provedeno je u periodu između aprila i maja 2010. godine.

Ograničenja u istraživanju su kratak vremenski period u kojem je provedeno, kao i nedostupnost pravovremenih odgovora iz kontaktiranih institucija, nadležnih u ovoj oblasti.

- 1 Reforma obrazovanja - Poruka građanima BiH, Sarajevo, 2002, 11.
- 2 Učenička konferencija „Obrazovna reforma“ u UWGiM-u, februar 2010. http://www.uwc-ibo.org/index.php?option=com_content&view=article&catid=1:latest-news&id=297:students-conference-education-reform-in-bihin-uwcim&Itemid=74&lang=bs
- 3 Model za sistemske promjene u srednjoškolskom obrazovanju: Oblikovanje novog obrazovnog sistema u BiH. Fond otvoreno društvo BiH, 2002. i Izgradnja institucija i kapaciteta u obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine, EU-ICBE, 2008.
- 4 Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008. – 2015. Vijeće ministara BiH, 2008.
- 5 Adnan Vehabović, predsjednik Asocijacije srednjoškolaca BiH, intervju, 18.5.2010.
- 6 Suzić, Nenad. Didaktika na razmeđu vijekova. Didaktički putokazi, br. 39, 7 -17. Zenica, 2006.
- 7 Adnan Vehabović, predsjednik Asocijacije srednjoškolaca BiH, intervju, 18.5.2010.
- 8 Jasminka Nalo, stručna savjetnica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, intervju, 17.5.2010.
- 9 Jasminka Nalo, stručna savjetnica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, intervju, 17.5.2010.
- 10 Sanja Lulo, stručna savjetnica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, intervju, 17.5.2010.
- 11 Abdulah Kadić, profesor MSŠ Bihać, intervju, 17.5.2010.
- 12 Mladen Pandurević, predstavnik Udruženja poslodavaca FBIH, intervju, 11.05.2010.

1. Učenici *ne uče da uče*

S obzirom da izvođenje nastave u srednjim školama u BiH počiva na tradicionalnom pristupu izvođenja časova, u ovom poglavlju će biti analizirano trenutno stanje na polju modernizacije nastave. Zastarjele metode izvođenja nastave baziraju se na frontalnom radu i nepoticanju grupne interakcije među učenicima. Kao posljedica, primjećuje se manjak motivacije za pohađanje nastave i učenje te opća pasivnost mladih. S tim u vezi, ovo poglavlje će sagledati neophodnost uvođenja interaktivnih metoda u nastavu u srednjim školama kako bi škole postale rasadnici savremenih znanja, a također i doprinijele jačanju učeničkih društvenih vještina i samopouzdanja.

1.1. Zastarjele metode izvođenja nastave

I pored pritisa na obrazovni sistem da se modernizira, u **srednjem obrazovnom sistemu nije sistemski zaživjela praksa izvođenja nastave koja se temelji na inovativnim i interaktivnim nastavnim metodama kojima je u prvom planu didaktika podučavanja učenja, i gdje je fokus nastave upravo učenik**. Način na koji se nastava izvodi u većini srednjih škola temelji se na frontalnom radu nastavnika prema učenicima.

*U školama dominira predavačko-frontalni pristup i memorijsko-reproduktivno učenje. Glavni razlog tome su nedostatak odgovarajućih učila i nedovoljna obučenos nastavnika za primjenu modernih nastavnih tehnologija.*⁴

Časovi sa interaktivnim nastavnim metodama u obliku grupnog rada i inovativnih zadataka, te poticanja diskusije među učenicima i profesorima su veoma rijetki, a u bh. školama se još uvijek praktikuju usmena predavanja profesora, bez procesa uključivanja učenika u debatu, bez korištenja vizuelnih ili drugih pomagala kako bi se pojedine oblasti bolje prikazale ili objasnile. Ovo su najčešće primjedbe bh. srednjoškolaca na sistem u kojem se školuju⁵ (vidjeti i Tabelu 1.).

Ovo nam potvrđuje i profesor Nenad Suzić sa Filozofskog fakulteta u Banja Luci: *Jasno je da nam u školama nedostaju didaktičke metode kojima bismo razvijali i adekvatno podsticali socijalne kompetencije djece*.⁶ I sami nastavni planovi i programi su zastarjeli i neodgovarajući. *Uči se opširno o svemu i svačemu, sa jako malo prakse*⁷, kaže predsjednik Asocijacije srednjoškolaca BiH Adnan Vehabović.

Tabela 1. Nezadovoljstvo studenata i đaka pojedinim oblastima obrazovanja (% đaka i studenata između 15 i 29 godina; Samo odgovori *Vrlo nezadovoljan* i *Nezadovoljan*)

	BiH	Manji BH. gradovi	Veći BH. gradovi
Kvaliteta obrazovanja	25%	27%	20%
Stručnost nastavnika	23%	25%	21%
Tehnička opremljenost	38%	39%	37%
Praktična nastava	37%	38%	33%

Izvor: Mladi trebaju omladinsku politiku - Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2008

Pored toga, i način ocjenjivanja učenika je demotivirajući. Sistem ocjenjivanja učenika u srednjim školama subjektivan je i loš, u smislu da kriteriji za ocjenjivanje nisu sistemski uspostavljeni, niti odgovaraju potrebama.⁸ Savjetnica za standarde u obrazovanju Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Jasminka Nalo ukazala je da je ovo pitanje posebno izraženo u srednjem stručnom obrazovanju: *Upravo je frontalno ispitivanje učenika za njih psihološki najteže*⁹. Pružila je primjer gdje nastavnik u školskoj godini da neprolaznu ocjenu većini učenika u jednom razredu.¹⁰ Profesor Abdulah Kadić iz Bihaća navodi: *Uvijek se radi po sistemu: ispredaji – pitaj. Malo ima metode razgovora. Znae kako se ponašaju profesori: Bog zna za 5, ja za 4 a vi za 3*.¹¹

Predstavnik Udruženja poslodavaca FBIH Mladen Pandurević posebno je istakao deficite u znanju učenika koji pohađaju srednje stručne škole. Ovi deficiti odnose se na njihovo teorijsko znanje o određenim predmetima, kao i na njihovo slabo poznavanje praktične primjene znanja koja bi trebalo usvojiti tokom kabinetske nastave u školama. Jedna od očitih prepreka za izvođenje kvalitetne kabinetske nastave je loša opremljenost škola u srednjem obrazovnom sistemu koja uzrokuje neposjedovanje savremenih znanja potrebnih na tržištu rada od strane nastavnika. Primjetan je i deficit na planu praktične nastave učenika izvan škola. Međutim, čak i kada se ostvari dobra saradnja sa privatnim sektorom na planu praktične nastave, privatne firme ne mogu nadoknaditi loše rezultate nastave iz škole. Stoga je primarno važno povećati kvalitetu nastave u školama.¹²

Nalo je istaknula loše rezultate nedavnog *pilot* istraživanja učinjenog u nekoliko gimnazija na području BiH. Kako se pokazalo, kroz vrlo jednostavne zadatke koji su im postavljeni, učenici prvih razreda gimnazija imali su dosta slabe rezultate na planu tzv. funkcionalne pismenosti – u funkcionalnoj upotrebi maternjeg jezika, nekog stranog jezika, ili u poznavanju upotrebe osnovnih kompjuterskih programa (*Microsoft Word*

program).¹³ Ove nalaze potvrdile su i fokus grupe organizirane za potrebe ovog istraživanja. Na pitanje u *kojim oblastima vidite svoje deficite u znanju, odnosno koje su sposobnosti potrebne mladima na tržištu rada*, odgovor na obje fokus grupe od strane učenika glasio je: strani jezici, informatika i razvijanje komunikacijskih vještina.¹⁴

Prethodno navedene nedostatke u izvođenju nastave u srednjim školama detektirale su i fokus grupe urađene za potrebe izrade studije *Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u Bosni i Hercegovini za 2008. godinu*. Pored nezadovoljstva tehničkom opremljenošću škola te praktičnom nastavom, najveći broj mladih smatra da su preopširni nastavni planovi i programi ono što je neophodno da se izmijeni. Po riječima mladih - *kakva je korist od lošeg obrazovanja?*¹⁵

Trenutno stanje u srednjim školama ukazuje na zastarjelost metoda predavanja baziranih na frontalnom predavačkom pristupu, neefektivnom ocjenjivanju, te neadekvatnom opremom za rad što uzrokuje brojne posljedice koje će biti sagledane u sljedećem poglavlju.

1.2. Posljedice nesavremenog obrazovnog procesa

Posljedice ovakvog djelovanja srednjeg obrazovnog sistema ogledaju se u visokoj stopi ranog napuštanja školovanja među mladima, u njihovoj nemotiviranosti za učenje i u njihovoj nepripremljenosti da aktivno sudjeluju u društvu, bilo u lokalnim zajednicama, na tržištu rada, ili u daljnjem školovanju.

*Neto stopa upisa u srednje obrazovanje iznosi 76,2%, a tek 54% učenika završi srednju školu u redovnom roku. Drugi primijećeni problematični trend jeste razlika od preko 20% između stopa upisanih i svršenih srednjoškola, koja govori o višestrukim razlozima prekida i/ili napuštanja školovanja.*¹⁶

*Ukoliko značajan broj onih koji su počeli pohađati školu, školu nikad ne dovrše, to sugerira kako je nešto značajno pogrešno u funkcioniranju tog obrazovnog sistema.*¹⁷ Ova izjava poklapa se sa iskazom jedne od učesnica na fokus grupama organiziranim za potrebe izrade ove studije. Majka učenice jedne od srednjih škola u Doboju ocijenila je da je srednjoškolski obrazovni sistem u BiH upravo tako postavljen da potiče loše rezultate svoga djelovanja.¹⁸

Također, posljedice su vidljive i u nemotiviranosti mladih da prisustvuju nastavi. O ovome dovoljno govori podatak da je Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske registriralo više od 2 miliona izostanaka sa nastave učenika u srednjim školama na području ovog entiteta u školskoj 2008-2009. godini.¹⁹

Svoju nemotiviranost da prisustvuju nastavi mladi vide i u neprilagođenosti obrazovanja potrebama tržišta rada i besper-

spektivnosti daljnjeg školovanja.²⁰ O nepovezanosti srednjeg obrazovnog sistema sa tržištem rada dovoljno govore podaci da je obrazovna struktura nezaposlenih takva da je među njima 70,3% onih koji posjeduju svjedočanstva o završenom srednjoškolskom obrazovanju,²¹ dok je među nezaposlenima čak oko 95% onih koji imaju srednju stručnu spremu i niže obrazovanje.²²

Nadalje, posljedice se odnose i na nepripremljenost mladih da aktivno sudjeluju u društvu, bilo u lokalnim zajednicama, na tržištu rada, ili u daljnjem školovanju.²³ U prvom redu to se odnosi na način na koji se učenici tretiraju u srednjim školama.

*Učenik koji je na 'tradicionalan' način osam/devet godina poučavan u osnovnoj školi, a zatim još četiri u srednjoj, jasno je da nije mogao osvojiti kreativnost i samostalnost u mjeri u kojoj mu to treba za život u savremenoj civilizaciji - prvenstveno je usvajao pokornost i poslušnost kao i privrženost autoritetu i autokratiji.*²⁴

Ukupno djelovanje srednjeg obrazovnog sistema ne doprinosi stvaranju produktivne radne snage, stvaranju razvojnih kapaciteta i razvoju ljudskih resursa, kao niti tranziciji BiH u savremeno demokratsko društvo. Posljedice su vidljive i u općenitoj pasivnosti mladih i u izuzetno niskom učešću mladih u javnom životu u lokalnim zajednicama, u malom broju mladih koji učestvuju u radu nevladinih udruženja ili političkih stranaka, u njihovoj slaboj motiviranosti za volonterizam ili za poduzetničke aktivnosti, te u ukupnom nepovjerenju mladih u politički sistem u BiH.²⁵

*Visoka i dugotrajna neuposlenost onih koji su završili srednje obrazovanje nameće pitanje upotrebljivosti stečenog znanja i njegovu prilagođenost tržištu rada.*²⁶ Sadašnji planovi i programi nastave u srednjem stručnom obrazovanju nisu povezani sa savremenim metodama rada i tehnologijama, na primjer, u automobilskoj industriji. Predstavnik Udruženja poslodavaca FBiH naveo je svoju ocjenu o jako lošim rezultatima kabinetske praktične nastave koja uzrokuje neopremljenost škola i konkurentnost nastavnih planova i programa, te nestručnost nastavnog kadra. Ovo potvrđuju i nalazi iz *Strateških pravaca razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini*.²⁷

Čak i oni učenici koji žele što prije doći na tržište rada te se obrazuju za zanimanja za koja nisu potrebni veliki izdaci unutar školstva, kao što su frizeri ili fizioterapeuti, ne mogu usvojiti adekvatna znanja i sposobnosti unutar srednjeg stručnog obrazovanja na planu praktične nastave.²⁸

S druge strane slaba stopa upisa mladih u visokoškolske ustanove, koja iznosi svega oko 24%²⁹ govori u prilog tome da se mladi u srednjim školama slabo pripremaju za daljnje školovanje.

Trenutno se u BiH vrši javna kampanja o uvođenju obaveznog srednjoškolskog obrazovanja koja ima za cilj promociju potre-

13 Jasminka Nalo, stručna savjetnica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, intervju, 17.5.2010.

14 Fokus grupe za potrebe ovog istraživanja održane su u Zenici i u Doboju 14. i 15.04.2010.

15 Mladi trebaju omladinsku politiku - Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2008.

16 Obavezno srednje obrazovanje u BiH: Ambijent i perspektive, CCI, Tuzla, 2010.

17 Pasi Sahlberg, generalni direktor CIMO-a (National Centre for International Mobility and Cooperation, intervju za Jutarnji list, 24.4.2010. <http://www.jutarnji.hr/evo-zasto-mi-finci-imamo-nokiju--a-vas-nema-nigdje/736490/>

18 Fokus grupa održana u Doboju 15. aprila 2010.

19 Ministarstvo prosvjete i kulture RS-a, Saopštenje za javnost, Banja Luka, 1.2.2010.

20 Mladi trebaju omladinsku politiku - Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2008.

21 Strategija socijalnog uključivanja BiH. Direkcija za evropsko planiranje BiH, 2009.

22 Grupa autora, Obrazovna politika u BiH, Sarajevo, 2009.

23 Mladi trebaju omladinsku politiku - Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2008.

24 Suzić, Nenad. Didaktika na razmeđu vijekova. Didaktički putokazi, br. 39, 7 -17. Zenica, 2006.

25 Mladi trebaju omladinsku politiku - Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2008.

26 Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008. – 2015. Vijeće ministara BiH, 2008.

27 Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008. – 2015. Vijeće ministara BiH, 2008.

28 Mladi trebaju omladinsku politiku - Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2008.

29 Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008. – 2015. Vijeće ministara BiH, 2008.

be da mladi što duže nastave svoje obrazovanje.³⁰ Ali, **ono što nedostaje jeste javna kampanja o potrebama unaprjeđenja kvalitete srednjeg obrazovanja**, čime bi se ovo pitanje učinilo značajnijim društvenim pitanjem, te bi se tako utjecalo i na duži period školovanja mladih.

Dok su države u okruženju usmjerene na dostizanje evropskih razvojnih ciljeva kroz stvaranje društva baziranog na znanju i uspostavljanje manje stope nezaposlenosti kroz povećanje kvaliteta u obrazovanju, BiH ne čini mnogo da ih sustigne. Upravo modernizacija nastave nameće se kao rješenje ovih problema, što će biti ilustrirano u sljedećem odjeljku.

1.3. Šta pružaju moderne nastavne metode

Uvođenje modernih i interaktivnih metoda u nastavu omogućava učenicima da kritički razmišljaju i analiziraju nastavne materijale, te da kroz grupni rad i diskusije samostalno donose zaključke i na taj način lakše savladavaju i pamte naučeno gradivo. Nasuprot učenju *napamet*, znanja stečena kroz iskustveni proces traju dugo nakon dobijene ocjene.

*Sintagma učenje učenja odražava suštinu pedagogije učenja, koja se razlikuje od pedagogije poučavanja po tome što kao osnovni cilj postavlja razvijanje sposobnosti učenika da lako i permanentno uči, dok je pedagogija poučavanja imala osnovni cilj da učenik savlada nastavne sadržaje predviđene nastavnim planom i programom.*³¹

Navodeći primjer izvođenja eksperimenta sa plastelinom i posudom vode koji je nedavno vidjela u jednoj školi, profesorica fizike sa Prirodno-matematičkog fakulteta u Sarajevu Lamija Tanović zaključuje da su na taj način učenici puno lakše shvatili Arhimedov zakon nego mehaničkim prepisivanjem formule sa table. Isto smatra i za tako koncipirane časove na kojima se učenik *tjera da misli* i iz drugih predmeta: Šta znači naučiti Hegela ako se ne zna šta je Hegel htio da kaže?³²

Prednosti ovakvog načina podučavanja su očigledne jer ono potiče na razmišljanje a učenje istovremeno čini zabavnim, privlačnim i poučnim. Školsko učenje neće biti bauk ako ga djeca promoviraju, ako o njemu pričaju pozitivno.³³ Prema nalazima iz radova prof. dr. Suzića o ovoj temi, niz istraživanja pokazao je da učenici koji uče interaktivno i kooperativno ostvaruju bolje rezultate od učenika koji rade individualno: U malim grupama učenici ostvaruju bolje školsko postignuće i jaču motivaciju za učenje nego kada rade sami.³⁴

Osim toga, pokazalo se *da učenje koje se odvija u dobro organizovanim i strukturisanim malim grupama služi kao prevencija vršnjačkih sukoba i mnogih socijalnih problema sa kojima se sreću adolescenti*.³⁵ I profesor Kadić se slaže da se kroz poticanje interakcije učenici *oslobađaju* i njihovo mišlje-

2. Zašto u bh. školama nije zaživjela inovativna i interaktivna nastava

Iz svega navedenog, može se zaključiti da modernizacija nastavnih planova i programa, te uvođenje inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda pozitivno utiču i na socijalni razvoj učenika, a također i olakšavaju učenje.

Međutim, **nema dobrih škola bez dobrih nastavnika**. Centralne figure koje u srednjem obrazovnom sistemu trebaju implementirati inovativne i interaktivne metode podučavanja jesu profesori. Evidentan je nedostatak stručnog znanja o izvođenju ovakvih nastavnih metoda u srednjem obrazovanju u BiH.

Uzroci za ovakvu situaciju nalaze se u nedostatku adekvatnog obrazovanja nastavnčkog kadra na fakultetima, te dodatnog stručnog usavršavanja postojećeg nastavnčkog kadra u srednjim školama. Stoga će se ostatak ovog dokumenta baviti analizom uzroka ovog problema: fakultetskog obrazovanja prosvjetnih radnika i njihovog stručnog usavršavanja u toku karijere, kao i neadekvatne institucionalne podrške u smislu nedovoljne koordinacije među nadležnim institucijama i njihovih kadrovskih i finansijskih kapaciteta da odgovore na obrazovne potrebe nastavnog kadra, kako kroz naučno-istraživački rad tako i putem same procjene kvaliteta nastave.

2.1. Inicijalno obrazovanje nastavnog kadra (Pre-service)

I pored niza prethodno navedenih prednosti modernih metoda učenja nad tradicionalnom nastavom, profesori u srednjim školama u BiH rijetko ih upotrebljavaju. **Jedan od razloga je taj što je fakultetsko obrazovanje na bh. univerzitetima iz pedagoških disciplina nekompatibilno sa savremenim obrazovnim metodama, što znači da nedovoljno podučava nastavnike da usvajaju ovakva znanja. Godinama su nastavnici obučavani za ovaj model uz simbolična saznanja o grupnom radu, interaktivnim nastavnim metodama i njegovim efektima.**³⁸

Niti mladi kadrovi koji se školuju na bh. fakultetima za rad u školama ne dobivaju dovoljno praktičnih pedagoških znanja. Mirela Bajramović, apsolvantica Pedagoškog fakulteta u Zenici koja će za par mjeseci steći titulu profesorice engleskog jezika kaže da svršeni studenti praktično metodički nespremni ulaze u razred, vrlo teško se snalaze sa osnovnim pojmovima iz metodike u toku pripremanja a i samog izvođenja nastave, što izaziva niz frustracija i kod tih profesora kao i kod učenika i kod njihovih roditelja.³⁹ *To je jedan zatvoreni krug. Mi proizvodimo falične kadrove koji takvi dođu pred đake i onda ti daci kad završe takve škole dođu na fakultet. Taj krug se mora negdje presjeći.*⁴⁰

Osim samog kvaliteta teoretske nastave, problem na fakultetima širom BiH je i nedovoljna primjena prakse kroz koju bi trebali proći svi studenti koji se obučavaju da rade u nastavi u vidu posjete školama i održavanju probnih časova. **Praktični rad na fakultetima je jako slab, a na nekima čak i ne postoji.** Umjesto da fakulteti budu rasadnici dobrog kadra, menadžment srednjih škola često ima problem sa nekompetentnošću novih profesora.⁴¹

Prema mišljenju Edine Suljić, asistentice na Filozofskom fakultetu u Tuzli, sistem koordinacije na relaciji ministarstvo, zavod, fakulteti i škole na planu prakse budućih nastavnika potpuno zakazuje. Ona navodi kako se nerijetko susreće sa problemima da **studenti koji dolaze sa nastavničkih fakulteta imaju problem da održe potrebne časove praktične nastave sa učenicima, te ovise od sposobnosti asistenta da ove časove dogovore sa školama.**⁴² Ovakav pristup sprječava buduće nastavnike da se praktično upoznaju sa osnovnim elementima organizacije nastave i rada u školama. *U toku mog četverogodišnjeg školovanja samo sam tri puta imala priliku posjetiti školsku zbornicu i pogledati dnevnik, prisjeća se Suljić svojih nedavnih studentskih dana.*⁴³

Pripremu nastavnčkog kadra za korištenje interaktivnih nastavnih metoda otežava i **loša opremljenost fakulteta. Fakultet ne motivše da se budući profesori koriste savremenim metodama u nastavi. Naše škole često nisu opremljene za te metode pa je rezon da ako nema kompjutera u školama, ne moramo ih ni mi na fakultetu imati.**⁴⁴ O ovome svjedoči i podatak da su u pogledu sveukupne opremljenosti u daleko najlošijoj situaciji visokoškolske ustanove (*nedostatak moderne literature, informatičke opreme, laboratorija i dr.*). Naročito je loša situacija na nastavničkim fakultetima.⁴⁵

Također, dodatni problem s kojim se suočavaju škole na planu upošljavanja nastavnčkog kadra jeste da u srednjim stručnim školama predaju nastavnici stručnih predmeta koji dolaze sa nenastavnčkih fakulteta jer nemaju adekvatnu pripremu za zvanje nastavnika.⁴⁶ Ako diplomci nenastavnčkih smjerova (npr. biologije) nakon što završe fakultet žele dobiti i titulu profesora iz oblasti koju su studirali, obavezni su položiti pedagošku grupu predmeta. Polaganje tih ispita je najčešće formalnog karaktera i studente rijetko uspijeva obučiti za kvalitetan rad u nastavi.⁴⁷

Potencijalni nastavni kadar pred učenike, stoga, dolazi nespreman za izvođenje savremene nastave jer univerzitetsko obrazovanje budućih profesora pruža neadekvatna teorijska znanja, a i ne omogućava dovoljno pedagoške prakse.

38 Suzić, Nenad. Didaktika na razmeđu vijekova. Didaktički putokazi br. 39. 7-17. Zenica, 2006.

39 Mirela Bajramović, studentica Pedagoškog fakulteta u Zenici, intervju, 21.5.2010.

40 Lamija Tanović, profesorica na Prirodnomatematičkom fakultetu u Sarajevu, intervju, 18.5.2010.

41 Jasminka Nalo, stručna savjetnica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, 17.5.2010.

42 Edina Suljić, asistentica na Filozofskom fakultetu u Tuzli, intervju, 10.5.2010.

43 Pisker, Lidija. Stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora u BiH: Od obećanja do osiguranja kvalitetne nastave u razredima. Fond otvoreno društvo BiH, 2010.

44 Nenad Veličković, asistent na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, intervju, 19.5.2010.

45 Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008. – 2015. Vijeće ministara BiH, 2008.

46 Strategija razvoja stručnog usavršavanja i obuke za BiH 2007. – 2013. Vijeće ministara BiH, 2007., Edina Čubela, koordinatorka VET projekta GTZ-a, intervju, 29.4.2010., Mladen Pandurević, predstavnik Udruženja poslodavaca FBiH, intervju, 11.5.2010., Edina Suljić, asistentica na Filozofskom fakultetu u Tuzli, intervju, 10.5.2010.

47 Pisker, Lidija. Stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora u BiH: Od obećanja do osiguranja kvalitetne nastave u razredima. Fond otvoreno društvo BiH, 2010.

2.2. Stručno usavršavanje nastavnog kadra (In-service)

Osim uočenih nedostataka u obrazovanju budućeg nastavnog kadra na fakultetima, dio problema leži i u neadekvatnom profesionalnom razvoju profesora koji već rade u nastavi. Podaci koji se nalaze u nizu strategija i dokumenata koji su razvijeni u BiH u posljednjoj dekadi sugeriraju alarmantno stanje. U analizi Strateški pravci razvoja obrazovanja 2008. – 2015. navodi se da *obuka nastavnika nije standardizirana. Oni nisu sistemski licencirani kao profesionalci u svom domenu, niti su razvijeni finansijski i drugi instrumenti koji bi bili u funkciji podsticanja unapređenja kvaliteta njihovog rada na osnovu konkurencije.*⁴⁸

Međutim, iako se u RS-u ulažu napor da se uvede licenciranje nastavnog kadra kao uslov za predviđeno napredovanje u struci, situacija u oblasti stručnog usavršavanja u ostatku zemlje nije se puno promijenila.

Pedagoški zavodi i ministarstva obrazovanja, kao institucije koje su nadležne za stručno usavršavanje u BiH, **organiziraju programe stručnog usavršavanja koji se obično ne temelje na stvarnim potrebama srednjoškolskih profesora, te oni tako ne uspijevaju razviti nove vještine.**⁴⁹ Razlozi za ovakvo stanje su nedostatak stručnog kadra u nadležnim institucijama te preklapanje nadležnosti (što će biti detaljnije analizirano u dijelu koji se bavi nedostatkom kapaciteta u institucijama odgovornim za obrazovanje).

Devet pedagoških zavoda (jedan u Republici Srpskoj, jedan u Brčko distriktu i sedam u Federaciji BiH) ne pokrivaju cijeli prostor BiH⁵⁰ pa nastavnici u regijama u kojima ne djeluju pedagoške zavodi nemaju često priliku posjetiti seminare na kojima bi usvojili nove vještine. Niti svi nastavnici koji rade u kantonima u kojima ministarstva ili pedagoški zavodi organiziraju programe obuke njima nisu obuhvaćeni jer nemaju dovoljno stručnih savjetnika.

Kada je u pitanju sama motivacija nastavnika, oni su željni novih znanja. **Ukoliko je nastavnicima ponuđena dobra metoda usavršavanja, postoji velika motivacija nastavnčkog kadra da učestvuje na radionicama, te da primjenjuju stečena iskustva u praksi,** kaže Edina Čubela iz GTZ-a.⁵¹ Ovo je ocjena i Edine Suljić, asistentice na Filozofskom fakultetu u Tuzli, koja ukazuje na to da postoji interes nastavnika za stručnim usavršavanjem, ali da pedagoški zavodi jednostavno ne mogu stići pružiti adekvatan servis za sve potrebe kadra zaposlenog u osnovnim i srednjim školama.⁵²

Uporedo sa ovim programima, i druge institucije, poput pojedinih nevladinih uduženja u BiH, organiziraju stručna usavršavanja za srednjoškolske profesore. I njihova iskustva govore o zainteresiranosti nastavnog kadra za doobrazovanje, jer ih profesori rado pohađaju i prepoznaju kao korisne i kompatibilne sa njihovim stvarnim profesionalnim potrebama.

3. Postoji li institucionalna podrška stručnom usavršavanju profesora?

Ključni uzrok nedostatka realizacije adekvatnih mjera na planu inicijalnog obrazovanja nastavničkog kadra, kao i dodatnog stručnog usavršavanja leži u nedostatku institucionalne odgovornosti ministarstava i pedagoških zavoda u BiH, što se odnosi na nedostatak potrebnih mjera. Ove institucije dužne su da osiguraju jačanje kvalitete u nastavnom procesu u srednjem obrazovnom sistemu (za nadležnosti pogledati Sliku 1.).

Međutim, sveukupno djelovanje sistema koji čine ministarstva, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, zavodi, univerziteta i srednje škole u BiH govori u prilog tome da u BiH nije zaživio adekvatan *servis* stručnog usavršavanja nastavničkog kadra. I pored postojanja velikog broja institucija, nije razvijena shema doobrazovanja nastavničkog kadra koja bi bila motivirajuća, nisu analizirane potrebe

ovog kadra, nije razvijen katalog potrebnih znanja i vještina koji bi bio dostupan zaposlenima u srednjem obrazovnom sistemu, niti je omogućen odgovarajući *in-servis*.

Niz razloga utiče na nedostatak odgovarajućeg servisa. U prvom redu, nedovoljnost i neizgrađenost kapaciteta, neadekvatno korištenje vaninstitucionalnih kapaciteta⁵⁵, nedostatak finansijskih sredstava i nekvalitetno planiranje, kao i nedostatak saradnje i koordinacije postojećih institucija. S tim u vezi, vlade na nivou kantona u FBiH i Vlada RS snose najveću odgovornost kod prioritizacije potrebnih sredstava, budući da ministarstva na ovom nivou imaju i najveće proračune/prihode, odnosno glavninu nadležnosti nad obrazovnim sistemom. Pored toga, nedostatak evaluacije unutar srednjeg obrazovnog sistema, kao i nedostatak socijalnog dijaloga, u prvom redu na nivou lokalnih zajednica, dodatno smanjuje mogućnost da se kvaliteta obrazovanja u srednjim školama poboljša. Stoga će sljedeći dio sagledati svaku od ovih tačaka zasebno.

Slika 1: Institucije nadležne za jačanje standarda u obrazovanju, razvoj nastavnih planova i programa i stručno usavršavanje u BiH

Izvor: podaci preuzeti sa web stranica institucija i Agencije za statistiku BiH⁵⁶

3.1. Pitanje koordinacije među odgovornim institucijama

Jedna od slabijih karika u sistemu je institucionalna veza između odgovornih ministarstava i naučno-istraživačke zajednice na univerzitetima koja može pomoći kod ovih reformskih zahvata, te 9 pedagoških zavoda, kako između sebe, tako i sa ministarstvima, univerzitetima i školama. Većina kontakata i saradnje sa naučno-istraživačkom zajednicom dešava se na *ad hoc* bazi, iako su veliki pritisci na sami sistem obrazovanja da se kvaliteta nastave unaprijedi.⁵⁷

Tokom istraživanja utvrđena je slaba međusobna saradnja postojećih prosvjetno-pedagoških zavoda u BiH. Ovaj

nedostatak ogleda se u slabom protoku informacija i saradnji zavoda na razmjeni iskustava i najboljih praksi. Iako praksa razmjene stručnih savjetnika postoji, saradnja i umrežavanje pedagoških zavoda su ograničeni i zavise od potreba pojedinih pedagoških zavoda. **Ovakav vid saradnje pomogao bi da se sinergijski iskoriste postojeće stručnosti unutar zavoda, te bi se umanjili troškovi aktivnosti samih zavoda,** navodi Alisa Ibraković, zamjenica direktorice Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH.⁵⁸

Ovakvo mišljenje je izraženo i na konferenciji organiziranoj za predstavnike pedagoških zavoda u februaru 2008. godine u okviru UWC-IB Inicijative u BiH. Predstavnici pedagoških zavoda koji su se odazvali pozivu sami su zaključili da je neophod-

⁵⁵ Ovo se odnosi na sve druge organizacije koje nisu ministarstva i zavodi, kao što su nevladina udruženja, strukovna udruženja, univerzitete, međunarodne organizacije i privatne firme, a koje nude određene programe stručnog usavršavanja za nastavnički kadar u srednjim školama.

⁵⁶ Ministarstvo civilnih poslova BiH; Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH; Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske; Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajeva; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zeničko-dobojskog kantona; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Bosansko-podrinjskog Kantona; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Unsko-sanskog kantona; Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Posavskog kantona; Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Zapadnohercegovačkog kantona; Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona; Vlada Brčko distrikta; Statistika BiH 2009. Agencija za statistiku BiH, 2009.

⁵⁷ Nenad Suzić, profesor na Filozofskom fakultetu u Banja Luci, intervju, 13.5.2010.

⁵⁸ Alisa Ibraković, zamjenica direktorice Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, intervju, 17.5.2010.

no uspostaviti bolji sistem razmjene informacija i iskustava pogotovo na planu obučavanja nastavnog kadra. Po uzoru na *ministarsku konferenciju* predloženo je formiranje *konferencije direktora pedagoških zavoda*. Međutim, nakon ovog susreta nije bilo daljnjih inicijativa za realizaciju ideje.

Također, slaba je veza pedagoških zavoda sa naučno-istraživačkom zajednicom na univerzitetima. Jačanje ove saradnje doprinijelo bi stvaranju boljeg *servisa* stručnog usavršavanja, kako postojećeg kadra u srednjim školama, tako i budućeg nastavničkog kadra koji se školuje na fakultetima. Dio problema u vezi sa ovom saradnjom svakako je finansijske prirode zbog toga što je potrebno značajno povećati izdvajanja finansijskih sredstava za naučnoistraživački rad i podršku zavodima.

Sistem koordinacije na relaciji ministarstvo, zavod, fakultet i škole i kod svakodnevnih pitanja, kao što je stručna praktična nastava budućeg nastavničkog kadra u srednjim školama, potpuno zakazuje. Zbog deficita na planu saradnje navedenih institucija, kako između sebe, tako i sa univerzitetima, ne postoji razvijena institucionalna razmjena informacija, razmjena primjera dobre prakse, kao i materijala potrebnih za stručno usavršavanje nastavničkog kadra. Uslijed nedostatka saradnje sa naučnom zajednicom na univerzitetima, većina pedagoških zavoda ne vodi evidenciju i analize potreba nastavničkog kadra, ne vrši analizu glavnih problema koji se tiču obrazovanja nastavnika na fakultetima niti je razvijena shema doobrazovanja nastavničkog kadra. Iz istog razloga nisu razvijene ni smjernice fakultetima šta je potrebno unaprijediti na planu inicijalnog obrazovanja budućeg nastavničkog kadra na fakultetima.

3.2. Pitanje kapaciteta institucija

Provođenje reformskih politika prije svega odgovornost je ministarstava obrazovanja u BiH (njih 13). Potrebno je istaći da tokom istraživanja nije bilo moguće pronaći planske dokumente ministarstava u vezi sa uvođenjem inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda u srednje obrazovanje, što je indikator nedovoljne posvećenosti pažnje ovoj temi/problemu. Razvoj planskih dokumenata koji se odnose na temu stručnog usavršavanja nastavničkog kadra doprinio bi boljem razumijevanju problema te pružilo smjernice kako unaprijediti sadašnje stanje. Zaključak koji se izvodi je da nadležna ministarstva na nivou RS i kantona sistemski zakazuju na ovom planu.

*Ukoliko ministarstvo ne stoji na stajalištu da su određene reforme potrebne, one neće biti niti provedene. U tom smislu, uticaj ministarstava je možda i previše prisutan u školstvu, ali je presudan.*⁵⁹

Ministarstvo obrazovanja Tuzlanskog kantona pokrenulo je određene aktivnosti na izradi kataloga ponude stručnog usavršavanja za prosvjetne radnike u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju. Ovo se svakako može ocijeniti kao za-

četak dobre prakse u BiH.⁶⁰

Prema postojećim zakonskim okvirima, za stručno usavršavanje nastavničkog kadra nadležni su pedagoški zavodi. Međutim, i sami zavodi su u teškoj poziciji. Kroz niz intervjuja za potrebe ovog istraživanja utvrđena je opterećenost zavoda da vrše svoje funkcije: oni su *(1) servis podrške školama na planu razvijanja nastavničkih kompetencija i savjetovanja, i (2) nadzorni organ koji kontrolira i nadgleda rad nastavnika*. Sa malo kadrova, i pored stručnosti koju bi trebali imati, zavodi imaju i previše posla pred sobom.

Ovo ukazuje da pedagoški zavodi i pored postojanja određene stručnosti njihovih uposlenika jednostavno ne mogu stići pružiti adekvatan servis za sve potrebe kadra zaposlenog u osnovnim i srednjim školama.⁶¹ Nijedan pedagoški zavod nema stručne savjetnike za svaki predmet. Zbog nedostatka stručnih savjetnika u pedagoškim zavodima, seminari i radionice se organiziraju samo za nastavnike pojedinih predmeta, dok ostali vrlo rijetko dobivaju ovakvu priliku.

Ovo je potvrđeno i u 'Strategiji razvoja obrazovanja BiH':

*Postojeći pedagoški zavodi obavljaju različite poslove: razvoj nastavnih planova i programa, uvođenje novih pristupa i metoda u odgojno-obrazovni proces, provođenje obuke nastavnika, kontrole i ocjenjivanja rada nastavnika i škola i dr. U radu većine zavoda dominira stručni nadzor, dok je podrška razvoju kvaliteta u obrazovanju potisnuta u drugi plan. Kako funkcije zavoda nisu precizno određene, često je njihovo preklapanje s funkcijama ministarstava obrazovanja.*⁶²

Također, i u 'Strategiji razvoja stručnog obrazovanja i obuke u BiH' navodi se sljedeće:

*Pedagoški zavod uglavnom obavlja nadzornu funkciju u školama stručnog obrazovanja i obuke, a veoma malo ili skoro nikako ne radi na razvijanju NPP-a, postavljanju i razvijanju standarda, eksternoj evaluaciji i ocjenjivanju te stručnom usavršavanju nastavnika.*⁶³

Svih 9 zavoda bori se sa manjkom stručnog kadra koji je odgovoran za provođenje programa stručnog usavršavanja. Pedagoški zavod u Bosansko-podrinjskom kantonu već 12 godina ima samo jednog uposlenika – direktora. Profesori u ovom kantonu, iako formalno imaju zavod, nemaju seminare i treninge koji bi ih osposobili da u nastavi primjenjuju interaktivne metode.

Ovakva situacija u kojoj su savjetnici pedagoških zavoda istovremeno odgovorni i za stručno usavršavanje i za nadzor u školama opterećujuća je za savjetnike. Stanje bi se trebalo unaprijediti na način da se savjetnici specijaliziraju za jedno od ta dva područja.⁶⁴ Također, uočena je potreba da se po pitanju inovativnog i interaktivnog pristupa nastavi, savjetnici specija-

liziraju za više srodnih predmeta. Na ovaj način može se postići veći broj obuka/treninga, kao i veći broj obuhvaćenih predmeta unutar sistema stručnog usavršavanja nastavnčkog kadra.⁶⁵

Prema navodima iz intervjua, zavodi bi trebali biti inkubatori znanja i sposobnosti na planu stručnog usavršavanja nastavnčkog kadra i kvalitete u srednjim školama, što sada nije slučaj. **Da bi se unaprijedila njihova uloga, te da bi zavodi postali istinski nosioci promjena, nužne su promjene i u organizaciji rada samih zavoda, upravo zbog preklapanja različitih funkcija unutar jedne institucije.**

Dodatni propust nadležnih institucija je i neiskorištenost kapaciteta određenog broja **nevladinih i međunarodnih organizacija koje mogu pružati usluge stručnog usavršavanja profesora u BiH**. Ovaj potencijal i kapaciteti nevladinih inicijativa mogu se iskoristiti putem akreditiranja programa koje nevladina udruženja nude. Akreditiranje bi se trebalo provoditi kroz izradu kataloga sa ponudom programa stručnog usavršavanja nastavnčkog kadra. Na ovaj način institucionalizirali bi se napor nevladinog sektora na poboljšanju kompetencija nastavnog kadra. Međutim, nedostaju institucionalni napor odgovornih ministarstava da se ovi procesi pokrenu.

Po uzoru na slovenačku praksu, Ministarstvo obrazovanja Tuzlanskog kantona tokom ove godine treba objaviti **katalog ponude stručnog usavršavanja** za prosvjetne radnike u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju koji bi trebao biti **izvor informacija o programima koji nudi ne samo Pedagoški zavod nego i nevladina udruženja, strukovna udruženja i univerziteti**. Ovo predstavlja pozitivne napore da se vansistemski kapaciteti iskoriste na planu podrške jačanju kapaciteta nastavnčkog kadra.

S druge strane, u Pedagoškom zavodu Tuzla smatraju da je ovaj korak preuranjen jer nedostaje više pripreme za temeljitu realizaciju tzv. *kataloške koncepcije* rada. Stručni savjetnik u Pedagoškom zavodu Tuzla Izet Numanović navodi **da je teme stručnog usavršavanja potrebno formulirati na osnovu jasno utvrđenih obrazovnih standarda**.⁶⁶ Obrazovni standardi trebaju definirati uslove za realizaciju navedenih tema.

I pored toga, Numanović smatra da je ovaj pionirski projekat značajan napredak u oblasti profesionalnog razvoja kompetencija profesorskog kadra, a samim tim i uvođenju novina u nastavni proces.

Primjer dobre prakse rada je stručno usavršavanje nastavnog kadra u Republici Sloveniji. Državno Ministarstvo obrazovanja odgovorno je za stručno usavršavanje, dok državni Zavod za školstvo organizira i koordinira ove obuke. Svi profesori imaju obavezu prisustvovati programima stručnog usavršavanja u trajanju od pet dana.

Državno ministarstvo obrazovanja svake godine objavljuje javni tender sa najavljenim temama. Ministarstvo utvrđuje i odabire odgovarajući program obuke na osnovu niza kriterija (usklađenost programa sa obrazovnim standardima koji su sljedeći: primjenjivost sadržaja obuke na nastavi, kvaliteta sadržaja, preporuke za davaoca programa obuke, itd.) u vidu kataloga. Unutar kataloga nalaze se i programi obuke koje nudi Zavod. Profesori slobodno biraju koje obuke žele proći. Programi obuke pružaju i dodatne prilike u karijeri, a određene vrste obuka su obavezne za sav nastavni kadar. Potrebno je naglasiti da programe obuke i stručnog usavršavanja ne nude samo zavodi i univerziteti, nego i međunarodne organizacije i privatne firme.

Na osnovu ocjene stručnog vijeća odabrani programi obuke i stručnog usavršavanja se djelomično ili u potpunosti finansiraju od strane Ministarstva obrazovanja. Informacija o ponuđenim programima objavljuje se u posebnom elektronskom katalogu na početku svake školske godine kako bi profesori mogli izabrati koje programe žele pohađati.⁶⁷

3.3. Pitanje dostupnosti finansijskih sredstava

Tokom ovog istraživanja utvrđena je potreba za povećanjem finansijskih ulaganja u stručno usavršavanje nastavnčkog kadra. Također, **utvrđena je potreba za boljim planiranjem aktivnosti, kako bi se sredstva efikasnije upotrebljavala**. U pitanju je izraženo fragmentiran obrazovni sistem, a realna sredstva koja se izdvajaju za cijeli sistem nisu dovoljna, a samim tim su i *sredstva za stručno obrazovanje i usavršavanje nastavnika i menadžmenta škole nedovoljna*.⁶⁸

*Svaka reforma ima svoju cijenu, pa tako postoji potreba za povećanjem finansijskog izdvajanja za određene segmente i namjene u obrazovanju kao što su, na primjer, srednje stručno obrazovanje i obuka ili poboljšanje kvalitete obrazovanja, te gdje je to moguće, ulaganja u neformalno obrazovanje.*⁶⁹

U BiH se na obrazovanje izdvajaju značajna sredstva u odnosu na ukupnu budžetsku potrošnju. U RS-u se za obrazovanje

izdvaja oko 4%, u FBiH oko 6%, dok se za obrazovanje u Distriktu Brčko izdvaja 11,2% ukupnih budžetskih sredstava.⁷⁰ Od ukupnog novca koji se izdvaja za obrazovanje, 88 posto ide na plate nastavnika i ostalih uposlenika u obrazovanju, 8 za materijalne troškove i samo 4 posto za kapitalna ulaganja.⁷¹ Ovakva raspodjela ostavlja malo prostora za potrebna izdvajanja na jačanju kapaciteta u srednjim školama. Tome treba dodati i sljedeće podatke koji govore o neefikasnosti i neefektivnosti obrazovnog sistema:

Sredstva za plaće i naknade planiraju se na osnovu broja uposlenih, uzimajući u obzir pedagoške standarde, broj odjeljenja i časova, što je suprotno osnovnom evropskom trendu da se to radi na osnovu broja učenika i studenata.

*U uvjetima smanjenja nataliteta, i samim tim smanjenja broja školske djece i omladine, treba što prije prilagoditi, tj. razviti novu mrežu osnovnih i srednjih škola, a uštede po toj osnovi iskoristiti u druge namjene. Već sada, u odnosu na evropski prosjek, BiH ima previše razreda i nastavnika u odnosu na broj učenika (u EU 1:20, u BiH 1:14 u osnovnoj školi), što znači i neopravdano veliku potrošnju po učeniku.*⁷²

Posljednji podatak govori u prilog neefikasnosti i neefektivnosti obrazovnog sistema u BiH, jer je odnos zaposlenog kadra u odnosu na broj učenika prevelik, ako sagledamo standarde i odnos istog u zemljama članicama EU. Prema navodima iz nekoliko intervjua za potrebe ovog istraživanja, stiže se utisak da je srednjoškolski sistem u BiH više koncipiran kao socijalno osiguranje radnih mjesta prekomjerno zaposlenog kadra, nego kao efikasan i efektivan sistem pružanja društveno korisnog servisa. O ovome govori i sljedeća informacija Vlade FBiH:

*Za period 2003.-2008. godina zabilježen je pad ukupnog broja učenika srednjih škola za 8,26 posto. Broj nastavnog osoblja u srednjim školama za period 2003.-2008. godina porastao je 4,95 posto, usprkos padu broja učenika i odjeljenja.*⁷³

Ovakva struktura potrošnje na obrazovanje ostavlja malo prostora za dodatno stručno usavršavanje nastavnika gdje značajnu ulogu treba imati naučno-istraživački rad, zatim za obrazovni materijal i druge mjere koje bi poticale poboljšanje procesa učenja u srednjim školama.

Nedovoljna sredstva predstavljaju problem svim institucijama u oblasti stručnog usavršavanja i podizanja kvalitete u srednjem obrazovanju kao što su zavodi, agencije, ministarstva, i dr.

Primjera radi, predstavnica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Alisa Ibraković istaknula je da Agencija ima dobre ljudske resurse, interes i znanje, ali da je osnovna prepreka za rad Agencije nedostatak finansija za jačanje nji-

hovit aktivnosti. Izdvaja se da su aktivnosti Agencije u vezi sa PISA⁷⁴ istraživanjem pokrenute, ali je osnovni problem finansiranje. Sama participacija BiH u ovoj aktivnosti košta 160.000 eura u toku 4 godine, dok je Agencija uspjela osigurati do 50% ove sume od strane donatora. Preostali dio za sada nema izvor finansiranja, te su pokrenute aktivnosti u ovom pravcu.

S druge strane, Agencija nema dovoljna finansijska sredstva da unaprijedi saradnju sa naučno-istraživačkom zajednicom u BiH, te sa zavodima. Nedostatak finansijskih sredstava dodatno ograničava Agenciju pri unaprijeđenju saradnje sa naučno-istraživačkom zajednicom u BiH, te sa zavodima. Čak i **plaćanje dnevnica ili putnih troškova vanjskim stručnim saradnicima za Agenciju predstavlja problem**.

U sličnoj situaciji su i pedagoški zavodi. **Finansijska sredstva za naknadu rada vanjskim saradnicima nisu dovoljna, i možda tu leži najveća kočnica za stvaranje bolje saradnje zavoda sa univerzitetima**.

Dodatno, uzrok za slab nivo aktivnosti na planu sistemskog stručnog usavršavanja nastavnčkog kadra predstavlja i **slabo planiranje upotrebe finansijskih sredstava, odnosno planiranje aktivnosti i veza istih sa dostupnim budžetskim sredstvima, što je naročito izraženo u trezorskom sistemu poslovanja**. Kada je u pitanju planiranje i veza sa budžetom, ovdje najveću odgovornost ipak imaju nadležna ministarstva na nivou RS-a i kantona u FBiH, budući da imaju ustavnu nadležnost i da koriste najveći dio budžetskih sredstava koja se troše na obrazovanje u BiH. **Aktivnosti na planu boljeg planiranja upotrebe sredstava mogle bi se unaprijediti kroz saradnju sa ministarstvom obrazovanja neke od zemalja članica EU putem *twinning*⁷⁵ programa**. Ministarstvo civilnih poslova BiH, tj. njegov Sektor za obrazovanje mogu biti fokusna institucija, a prezentacije, treninzi i prenošenje instrumenata mogu se uraditi kroz saradnju sa ministarstvima na nivou entiteta i kantona, odnosno sa Odjelom za obrazovanje Brčko Distrikta.

Postoje i izuzeci koji pokazuju da je moguće napraviti efikasniju potrošnju. Jedan takav izuzetak predstavlja izvještaj Vlade RS-a. Usprkos velikim pritiscima na budžetska sredstva, Ministarstvo prosvjete i kulture RS-a uštedjelo je preko 9 miliona KM u prošloj godini. Ova sredstva biće potrošena za informatičko opismenjavanje nastavnog kadra.⁷⁶

Oblast planiranja aktivnosti i efikasnog i efektivnog korištenja finansijskih sredstava predstavlja prostor za unapređenje cjelokupne javne administracije u BiH, pa tako i u radu navedenih obrazovnih institucija. Međutim, slabi kapaciteti administracije u ovom slučaju direktno pogađaju sistem stručnog usavršavanja nastavnčkog kadra, te samim time i kvalitet obrazovanja u srednjim školama, jer onemogućuju postizanje boljih efekata. Imajući u vidu podbacivanje u ostvarenju dobrih rezultata ukupnog sistema obrazovanja u BiH, potrebno je naglasiti sljedeću konstataciju: ***Dobri odgojno-obrazovni***

⁶⁵ Jasminka Nalo, stručna savjetnica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, intervju, 17.5.2010.

⁶⁶ Izet Numanović, stručni savjetnik Pedagoškog zavoda Tuzla, intervju, 13.5.2010.

⁶⁷ Pisker, Lidija. Stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora u BiH: Od obećanja do osiguranja kvalitetne nastave u razredima, Fond otvoreno društvo BiH, 2010.

⁶⁸ Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008. – 2015. Vijeće ministara BiH, 2008.

⁶⁹ Mladi trebaju omladinsku politiku – Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2008.

⁷⁰ Strategija socijalnog uključivanja BiH. Direkcija za evropsko planiranje BiH, 2009.

⁷¹ Strategija socijalnog uključivanja BiH. Direkcija za evropsko planiranje BiH, 2009.

⁷² Mladi trebaju omladinsku politiku – Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2008.

⁷³ Vlada FBiH prihvatila je Informaciju o stanju u srednjem obrazovanju u FBiH 21.01.2009., Internet prezentacija Vlade FBiH, http://www.fmon.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=192&Itemid=1

⁷⁴ PISA istraživanje je međunarodna standardizirana procjena znanja učenika Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj.

⁷⁵ *Twining* programi su jedan od osnovnih instrumenata EU podrške institucionalnoj izgradnji kojemu je cilj da pomogne zemlje korisnice da razviju moderni i djelotvorni javnu upravu, sa strukturama, ljudskim resursima i upravljanjem vještina koje su neophodne da bi se provela Acquis Communautaire po istim standardima po kojima je to učinjeno kada je riječ o državama članicama.

⁷⁶ Vlada RS-a, informacija za medije, 6. maj. 2010. <http://www.vesti.rs/Ekonomija/Proslogodisnje-ustede-vece-od-devet-miliona-maraka.html>

*sistemi su efektivni i efikasni. To znači da se i finansijski i ljudski resursi mudro koriste te da mogu polučiti dobra postignuća.*⁷⁷ Stoga je logična preporuka da ukupni sistem obrazovanja mora konstantno činiti reformske korake, ako se žele bolji rezultati. Dio ovih koraka odnosi se na stvaranje bolje finansijske efikasnosti na planu stručnog usavršavanja nastavnickog kadra u srednjim školama. Međutim, iako to nije tema ovog rada, potrebno je naglasiti da se uštede ne bi trebale nikako provoditi na planu smanjenja prihoda potrebnog nastavnickog kadra u srednjim školama.

Preporuka za djelovanje na planu poboljšanja efikasnosti i efektivnosti sistema stručnog usavršavanja je stvaranje i provođenje *programa djelovanja* na određenom administrativnom nivou u oblasti stručnog usavršavanja nastavnickog kadra u srednjim školama (na primjer, na nivou Sarajevskog kantona). *Program djelovanja u oblasti stručnog usavršavanja nastavnickog kadra u srednjim školama* treba sadržavati tzv. *SMART* ciljeve (ciljevi programa koji moraju biti specifični, odgovarajući, mjerljivi, ostvarljivi i nadgledivi); aktivnosti za provođenje programa; institucije nadležne za provođenje programa; opće, finansijske, materijalne, prostorne i druge uslove za provođenje programa; potrebe i probleme koje program adresira utvrđene stručnim istraživanjem; načine motiviranja nastavnickog kadra; nadgledanje i praćenje uspješnosti provođenja programa. Rezultat ovakvog djelovanja bio bi javni dokument sa tačno utvrđenim ulogama i odgovornostima, rokovima za provođenje, i dr. Time bi se poboljšala i institucionalna odgovornost i finansijska efektivnost u radu institucija nadležnih za ovu oblast.

3.4. Pitanje naučno-istraživačkog rada

Uključenost naučno-istraživačke zajednice potrebna je na planu istraživanja potreba nastavnickog kadra, kreiranja inovativnih metoda podučavanja, inovativnih metoda radionica i ocjenjivanja interaktivnog rada učenika, te na stvaranje zadataka koji uključuje grupni rad i interaktivno učenje, kao i kod promocije nastave koja unapređuje proces *učenja učenja* kako kod učenika, tako i kod studenata koji se pripremaju da budu nastavnici, na stvaranju zbirki primjera dobre nastavne prakse, i dr.

Međutim, BiH je posljednja u jugoistočnoj Evropi po stopi izdvajanja za istraživanje i razvoj. Ukupno gledajući, za ovu djelatnost izdvaja se manje od 0,1% BDP-a. BiH je također, posljednja u jugoistočnoj Evropi po broju objavljenih naučnih članaka.⁷⁸

S druge strane, slaba je saradnja sa naučnom zajednicom zemalja u regiji i zemalja članica EU na ovim pitanjima, i pored otvorenih mogućnosti za naučni kadar sa univerziteta.

Bh. naučni kadar trenutno najmanje koristi postojeće fondove na nivou EU, usmjerene na povećanje mobilno-

sti akademskog osoblja, u odnosu na druge zemlje jugoistočne Evrope.⁷⁹

Pored postojanja naučnih časopisa koji se povremeno izdaju u BiH, kao što je *Didaktički putokazi* koji štampa Pedagoški zavod u Zenici, ocjena je da je ukupna aktivnost naučno-istraživačke zajednice na planu jačanja kapaciteta nastavnickog kadra dosta slaba. Edina Čubela ocjenjuje trenutnu situaciju na planu naučno-istraživačkog rada kao vrlo lošu, te preporučuje **osnivanje zasebnog Naučno-istraživačkog instituta za profesionalni razvoj nastavnickog kadra koji bi djelovao za potrebe na području cijele BiH.**⁸⁰

Kada je u pitanju uvođenje inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda u srednje obrazovanje, **izražena je potreba za pojačanim naporima na planu naučno-istraživačkog rada koji bi doprinosio razvoju kompetencija kako već zaposlenog nastavnickog kadra, tako i studenata koji se pripremaju da budu nastavnici i profesori.**

3.5. Pitanje evaluacije kvaliteta nastave

Za adekvatnu evaluaciju kvaliteta nastave, kao i njenih rezultata, neophodan je i dobro uspostavljen statistički sistem i sistem eksterne evaluacije škola. **Prema postojećim nalazima, u BiH još nije zaživio statistički sistem ocjenjivanja stanja u srednjim školama.**

*Za obezbjeđivanje kvaliteta u cjelovitom obrazovnom sistemu u Bosni i Hercegovini, a posebno u oblasti stručnog obrazovanja i obuke, nisu obezbijeđene savremene metode i odgovarajuće institucije za razvoj standarda, evaluaciju i ocjenjivanje znanja i sposobnosti učenika na bazi kompetencija u toku i na kraju obrazovanja. Također, ni sistem izdavanja svjedočanstava i diploma nije zasnovan na eksterno evaluiranim učeničkim postignućima.*⁸¹

*Izvištavanje i praćenje učinkovitosti financiranja u obrazovanju sukladno međunarodnim standardima na lokalnoj, kantonalnoj i entitetskoj razini nije razvijeno, a na državnoj skoro da ni ne postoji. Jedna od prepreka za to je nepostojanje statističkih podataka i indikatora o obrazovanju. Obrazovne vlasti bi, u suradnji sa zavodima za statistiku, na odgovarajućim razinama trebale poraditi na razvoju statistike obrazovanja sukladno procedurama i zahtjevima Europske komisije i EURO-STAT-a. Na taj način osigurali bi se ulazni pokazatelji za razvoj svrsishodnih programa.*⁸²

Jedan od načina eksterne evaluacije i rezultata podučavanja u školama jesu međunarodna istraživanja. U 2007. godini urađeno je TIMSS⁸³ istraživanje u vezi sa ocjenama iz matematike među učenicima u završnim razredima osnovnih škola. Agencija je uradila sekundarnu analizu rezultata TIMSS-a i usporedbu rezultata sa zemljama u regiji i zemljama članicama EU.

Postignuti nalazi govore o zaostajanju djece iz BiH u matematičkom znanju u odnosu na djecu iz zemalja Jugoistočne Evrope. Date su preporuke za nastavnike matematike o potrebnim unapređenjima, a tokom 2010. godine organizirat će se serija seminara o ovoj temi.⁸⁴

Također, Agencija je uložila napore da se kreiraju standardi za ocjenjivanje kvalitete odgajatelja u predškolskom obrazovanju, a kada je srednjoškolski sistem u pitanju, Agencija je pokrenula određene aktivnosti, prije svega na standardizaciji ocjenjivanja znanja učenika u vezi sa maturom koja bi se temeljila na tri predmeta: matematika, maternji jezik i prirodne znanosti. Predstavnica Agencije ističe da je **eksterno vrednovanje škola, te praćenje i usporedba trendova ključno za dobivanje saznanja o rezultatima podučavanja u školama.**⁸⁵

Evaluacija kvalitete rada nastavnickog kadra kroz praksu koja sada postoji nije adekvatna. Ova evaluacija se vrši kroz dolazak na čas nastavnika savjetnika unutar škola, što se desi jednom ili dva puta godišnje. Stoga je preporuka da se evaluacija vrši kroz upitnike i analize. Na ovaj način mogu se pružiti konkretne preporuke za poboljšanje trenutnog stanja i pratiti trendovi.⁸⁶

Ibraković je navela da će se Agencija povezati sa agencijama zemalja u regiji s ciljem kreiranja regionalnih eksternih evaluacija škola i istraživanja. Na ovaj način iskoristila bi se sinergija postojećih stručnosti unutar ovih agencija, te umanjili troškovi.

Iako su na planu evaluacije rezultata obrazovnog sistema u BiH započeti određeni koraci, ove aktivnosti je neophodno što prije unaprijediti. No, **ukoliko ne postoje kvalitetni statistički podaci i indikatori stanja u srednjem obrazovanju, ne mogu se pratiti trendovi, niti stvarati kvalitetne javne politike,** jer se ne mogu pratiti rezultati provođenja ovih politika, odnosno vršiti potrebne izmjene nakon učinjene evaluacije određenih programa.

4. Socijalni dijalog

Strateški dokumenti o obrazovanju u BiH naglašavaju nedostatak odgovarajućeg socijalnog dijaloga, u prvom redu između poslodavaca, ministarstava i školstva.⁸⁷ Ovaj dijalog je neophodan da bi se unaprijedila kvaliteta unutar obrazovnog sistema.

Povezanost srednjeg obrazovnog sistema sa nezaposlenošću i siromaštvom, te ukupnog socijalnog položaja stanovništva, ostavlja najviše posljedica u lokalnim zajednicama. Jednom kada mlada osoba napusti školovanje, posljedice po društvo se multipliciraju. Međutim, **na nivou lokalnih zajednica nedostaje odgovarajući socijalni dijalog** koji bi se odvijao u pravcu rješavanja postavljenih pitanja, **prije svega između učeničkih vijeća i roditelja, te lokalne samouprave i nadležnih institucija.**

Kao pozitivan primjer socijalnog dijaloga na lokalnom nivou možemo navesti slučaj u Bihaću. **Vijeće učenika Mješovite srednje škole Bihać pokrenulo je inicijativu početkom 2010. godine kojom su željeli alarmirati nadležne o lošem stanju školske zgrade i inventara, te pokrenuti na akciju poboljšanja uslova za rad pod nazivom *Mi smo učenici drugog reda.***⁸⁸

*Od 1956. godine nije se marka uložila u ovu školu,*⁸⁹ kaže Aida Kartal, direktorica škole. O svemu što su evidentirali, ali i o svojim namjerama da bojkotiraju nastavu i mirnim protestom ukažu građanima na teške okolnosti u kojima pohađaju nastavu, predstavnici Vijeća učenika upoznali su i općinskog načelnika. Načelnik je upriličio sastanak sa direktorima osnovnih i srednjih škola sa područja općine. Diskusija o stanju i potrebama osiguranja normalnih uslova za rad te izraženih žalbi i zabrinutosti o stepenu opremljenosti škola dovela je do izdvajanja većih finansijskih sredstava sa nivoa Vlade Unsko-sanskog kantona.

Nažalost, ovakva praksa nije raširena u lokalnim zajednicama u BiH. Također, **lokalne samouprave nisu prepoznale važnost prioritizacije svojih ulaganja u srednje škole u skladu sa potrebama razvoja ljudskih resursa i lokalnim planovima razvoja,** iako imaju diskreciono pravo na to. Primjera radi, efektivnijim ulaganjima omogućilo bi se da određene srednje škole koje vrše dobar servis podučavanja učenika, u smislu stvaranja kadra koji je potreban za razvoj lokalnih zajednica, dobiju npr. prenosivi računar ili projektor iz općinskog budžeta. Sadašnja praksa zanemaruje ovakvu vrstu pomoći.

Srednje škole imaju diskreciju da do 25% nastavnog plana i programa uobličie samostalno. Niti ovdje lokalne samouprave ne vrše *usmjeravanje* škola o tome šta su potrebe lokalne zajednice, jer je slabo učešće u odlučivanju, kako roditelja tako i učenika.

Konačno, korisnici servisa koji se pruža u srednjim školama su učenici i njihovi roditelji. Fokus grupe za potrebe ovog istraži-

77 Pasi Sahlberg, generalni direktor CIMO-a (National Centre for International Mobility and Cooperation, intervju za Jutarnji list, 24.4.2010. <http://www.jutarnji.hr/evo-zasto-mi-finci-imamo-nokiju--a-vas-nema-nigdje/736490/>)

78 Bajrović, Ref. Obrazovna politika u BiH, SDP BiH, 2009.

79 Emina Čosić. Učenje kroz djelovanje – Pregled procesa pristupanja BiH Programima Zajednice: Cjelovito učenje i Mladi u akciji. ACIPS, 2010.

80 Edina Čubela, koordinatorka VET projekta GTZ, intervju, 29.04.2010.

81 Strategija razvoja stručnog usavršavanja i obuke za BiH 2007. – 2013. Vijeće ministara BiH, 2007.

82 Mladi trebaju omladinsku politiku – Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2008.

83 TIMSS je međunarodna komparativna analiza učeničkih znanja iz matematike i prirodnih nauka. 2007. godine BiH je bila najslabije plasirana evropska zemlja.

84 Alisa Ibraković, zamjenica direktorice Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, intervju, 17.5.2010.

85 Alisa Ibraković, zamjenica direktorice Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, intervju, 17.5.2010.

86 Alisa Ibraković, zamjenica direktorice Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, intervju, 17.5.2010.

87 Strategija razvoja stručnog usavršavanja i obuke za BiH 2007. – 2013. Vijeće ministara BiH, 2007.

88 Vijeće učenika: Školska zgrada nema normalne uslove. 20.1.2010. <http://www.biscani.net/vijest.php?ID=15900>

89 Aida Kartal, direktorica MSŠ Bihać, intervju, 17.5.2010.

vanja su pokazale da se roditelji uključuju u rad škola samo kod dodatnog finansiranja određenih aktivnosti unutar škola. Pored toga, na formalnim roditeljskim časovima, roditeljima se o djeci priča izuzetno negativno, čak i kada su u pitanju učenici sa dobrim rezultatima pohađanja škole. **Roditelji učenika izražavali su svoju zabrinutost sa rezultatima školovanja svoje djece** na fokus grupama organiziranim za potrebe ovog istraživanja.⁹⁰ Međutim, **ovaj glas je slab i nečujan za institucijama koje trebaju da ga čuju**, a kako su istraživanja pokazala, slaba je i motiviranost samih učenika da izvrše pritisak na odgovarajuće ustanove da se kvaliteta školstva poboljša.

4.1. Angažman mladih

Istraživanja su pokazala da su mlade osobe koje su bile u prilici razvijati društvene sposobnosti i vještine kroz oblast rada s mladima, odnosno neformalnog i informalnog obrazovanja, imale znatno veće mogućnosti za poboljšanje svoje egzistencije te za uključenje u donošenje odluka.⁹¹ Dio uzroka za slabu motiviranost mladih da se uključe u procese donošenje odluka predstavlja i **nedostatak raširenosti neformalnog obrazovanja mladih (rad s mladima) u lokalnim zajednicama u BiH**. S tim u vezi, **lokalne samouprave bi trebale znatno više ulagati u rad nevladinih udruženja i omladinskih udruženja koje nude programe rada s mladima**.

Kako je praksa pokazala, **proces izrade lokalnih strategija za mlade u 40-tak općina i gradova u BiH, znatno je unapređivao proces uključivanja mladih**, kao i saznanja lokalnih samouprava o njihovim potrebama, te je otvarao mogućnosti lokalnoj zajednici da se otvorena društvena pitanja započnu rješavati.⁹²

Kada su sami mladi u pitanju potrebno je istaći uslove života u kojima oni odrastaju:

*Mladi BiH imaju najviše interesa da se situacija pozitivno promijeni, međutim, oni do danas nisu uspjeli nametnuti nosiocima odgovornosti društvenu važnost pitanja i problema s kojima se suočavaju. Mnogi su razlozi za to, a jedan od njih je da omladina odrasta u društvu kome prevladava društvena podijeljenost i obespravljenost. Nadalje, permanentna socio-ekonomska kriza i dugoročni nedostatak perspektive društvenog i ekonomskog razvoja, zatim etnička kao i administrativna podijeljenost, podijeljenost na relaciji urbani centri i drugi dijelovi zemlje, kompliciran i neefektivan sistem upravljanja, loši uvjeti za razvoj privatnog sektora, izuzetno loši uvjeti rada u privatnom sektoru, loša politička situacija i jačanje nestabilnosti koju nosioci odgovornosti produciraju u cilju zadržavanja resursa - samo su neka od pitanja koja diktiraju položaj mladih i vrše obeshrabrenje aktivnijeg učešća kako mladih, tako i njihovih roditelja.*⁹³

Međutim, primjer iz Bihaća pokazuje da mladi moraju biti ak-

tivniji ako žele imati bolje uslove za svoje obrazovanje. Mladi se trebaju više uključivati u donošenje odluka na lokalnom nivou. Ako su njihovi vršnjaci zapazili da su deficiti u sposobnostima koje nose iz srednjeg obrazovanja na planu stranih jezika, informatizacije i socijalnih vještina, mladi trebaju na lokalnom nivou zahtijevati ova poboljšanja. Kako je navedeno, škole imaju diskreciono pravo da promijene nastavne planove i programe.

Mladi trebaju biti aktivni u postojećim omladinskim udruženjima i neformalnim grupama na području lokalne zajednice ili šire regije i zastupati svoje interese. Također, mladi se trebaju više uključivati u rad Vijeća učenika ili Studentskih asocijacija. Mladi mogu iskoristiti institucije pisanja javnih peticija, te drugih vidova djelovanja koji pripadaju njihovim demokratskim pravima, a s ciljem povećanja kvalitete obrazovanja u srednjim školama.⁹⁴ Sve ove aktivnosti mogu doprinijeti da se glas mladih čuje te da u konačnici pitanje loše kvalitete srednjeg obrazovanja postane značajnije društveno pitanje.

Da bi postigli svoj cilj, mladi trebaju koristiti dobre argumente u dijalogu sa nosiocima društvene odgovornosti. Jedan od načina jeste korištenje postojećih istraživanja, kao što je ovaj dokument. Također, mladima su pri ruci i postojeći dokumenti javnih politika, kao što je Omladinska politika RS-a⁹⁵, ili zakonskih rješenja, kao što je Zakon o mladima FBiH⁹⁶. Konačno, mladi trebaju u što većoj mjeri uticati da se poveća *izlaznost* na izbore, te ocjenjivati kome dati glas prema programima koji se nude, odnosno rješenjima za određena pitanja koja se tiču omladine. Suprotno tome bilo bi glasanje na isključivo etničkom ili drugom principu koji neće pomoći da se riješe društvena pitanja.

Poduzimanje nekih od pobrojanih aktivnosti predstavlja stvaranje većih šansi da se stanje promijeni na bolje. Pasivnost mladih, s druge strane, ne doprinosi rješavanju nagomilanih problema, pa ni u oblasti povećanja kvalitete u srednjem obrazovanju.

⁹⁰ Fokus grupe za potrebe ovog istraživanja održane u Zenici i u Doboju, 14.-15.04.2010.

⁹¹ Kriza je, povećajte ulaganja u mlade. GTZ, Projekt za mlade, 2010.

⁹² Analiza strategija za mlade na lokalnom nivou. GTZ, Projekt za mlade, 2010.

⁹³ Kriza je, povećajte ulaganja u mlade. GTZ, Projekt za mlade, 2010.

⁹⁴ Primorac: Studenti imaju demokratsko pravo na štrajk, <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/primorac-sutrasnji-mars-studenata-njihovo-demokratsko-pravo.html>, Zagreb, 15.05.2009

⁹⁵ O mladima u RS-u. <http://www.mladirs.ba/index.php/home-topmenu-17.html>

⁹⁶ Kult BiH. <http://www.kultbih.org/>

Zaključak

Ovo istraživanje pokazuje da je neophodno institucionalno rješavati pitanja koja su uzroci izostanka adekvatnog servisa na planu inicijalnog obrazovanja nastavnika te njihovog dodatnog stručnog usavršavanja. Ova pitanja uključuju sljedeće: nedovoljnost i neizgrađenost kapaciteta, neadekvatno korištenje vaninstitucionalnih kapaciteta, nedostatak finansijskih sredstava i nekvalitetno planiranje aktivnosti, kao i nedostatak saradnje i koordinacije postojećih institucija. Dodatno, uzrok za slabe politike na planu poboljšanja kvalitete obrazovanja u srednjim školama jeste i nedostatak adekvatne evaluacije.

Kašnjenje sa stvarnim reformskim koracima na planu obrazovnog sistema u BiH, a posebno unutar srednjeg obrazovanja dovodi do ozbiljnih posljedica. Pored jako loših pokazatelja o ranom napuštanju školovanja, nedostatak motivacije mladih za učešće u formalnom obrazovnom procesu postaje ozbiljan problem. Više od 2 miliona izostanaka sa redovne nastave u toku jedne školske godine u srednjim školama u RS-u svakako je zabrinjavajući podatak i u direktnoj je vezi sa postojećom kvalitetom obrazovanja u srednjim školama.

Postojeće aktivnosti na planu modernizacije nastavnih planova i programa u srednjim školama te uvođenja inovativnih i interaktivnih metoda govore u prilog tome da su ove promjene nužne, jer utiču na povećanje kvalitete nastave i na povećanje rezultata srednjeg obrazovanja.

Međutim, postojeći sistem obrazovanja potencijalnih profesora i profesorica na fakultetima, kao i programi stručnog usavršavanja nastavničkog kadra u BiH, umanjuju mogućnost uspostave kvalitetnog srednjoškolskog obrazovanja.

Potrebno je istaći da je istraživanje ukazalo na to da nastavnički kadar ima motivaciju da se dodatno obrazuje kada im je ponuđena dobra metoda stručnog usavršavanja. Upravo je na ovom planu izražen ključni deficit unutar postojećeg sistema – nedostatak adekvatnog servisa za stručno usavršavanje nastavničkog kadra.

Ovaj deficit je izražen i pored postojanja velikog broja institucija koje imaju nadležnost nad ovim pitanjem, a to su: 13 ministarstava obrazovanja u BiH, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, 9 pedagoško-prosvjetnih zavoda te Odjel za obrazovanje u Brčko distriktu BiH. Do sada je na nivou BiH usvojeno nekoliko strategija koje se direktno ili indirektno bave ovom temom, bez provođenja adekvatnih rješenja. Pored toga, nevladin sektor i institucije koje se bave javnim istraživanjima, izradili su niz dokumenata i preporuka koje se dijelom odnose i na ovu temu. Dodatno, u toku je kampanja u bh. medijima koja ima za cilj povećanje stope daljnjeg školovanja među mladima.

Sve navedeno nije dovelo do većih pozitivnih efekata na planu efektivnijeg uvođenja inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda u srednjoškolsko obrazovanje. Zaključak koji se izvodi je da nadležne institucije zakazuju na ovom planu, ako se sagleda da jedna od definicija javne politike kaže da je to sve ono što vlade, odnosno nadležne institucije izaberu da učine ili ne učine u toku svog mandata. Ovo istraživanje, stoga, nastoji pružiti preporuke nadležnim institucijama u smislu odabira potrebnih rješenja kako bi javne politike na planu poboljšanja kvalitete srednjoškolskog obrazovanja i uvođenja inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda pružile bolje rezultate. S tim u vezi, dio preporuka odnosi se i na interesne strane u ovom procesu.

Preporuke

1. Izgraditi efektivniji sistem stručnog usavršavanja srednjoškolskog nastavnog kadra:

- Potrebno je **razviti zajedničku Strategiju poboljšanja kvalitete obrazovanja u srednjim školama** kako bi se unaprijedilo ujednačavanje pristupa te omogućila *pravičnost* mogućnosti za stručno usavršavanje. Postojeći sistem stručnog usavršavanja nastavnih kadra u srednjim školama BiH ne daje odgovarajuću podršku nastavnicima, jer ne provodi institucionalne mjere koje će graditi efektivnost sistema. To se prije svega odnosi na činjenicu da postojeće aktivnosti ministarstava obrazovanja i pedagoških zavoda ne uzimaju u obzir potrebe nastavnih kadra na ovom planu. *Strategija* mora uzeti u obzir **potrebe nastavnih kadra i škola i stoga se, kao prvo, mora osigurati provođenje istraživanja i analiza potreba nastavnih kadra na planu stručnog usavršavanja i potreba škola na planu opremljenosti** u skladu sa obrazovnim standardima. Ova aktivnost treba da objedini napore ministarstava obrazovanja, pedagoških zavoda, te Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH.

- Potrebno je značajno ojačati kapacitete nadležnih institucija (ministarstava obrazovanja i pedagoških zavoda)⁹⁷ u smislu kvalitetnijeg planiranja i korištenja finansijskih sredstava, budući da su izraženi deficiti po pitanju planiranja aktivnosti i planskog korištenja finansijskih sredstava odgovornih institucija.

- Stvoriti **Program stručnog usavršavanja nastavnih kadra na nivou ministarstava obrazovanja**, jer je ministarstvo organ koji treba da osigura efikasnost, efektivnost i ekonomičnost korištenja sredstava. Ovaj programski dokument ministarstava treba pružiti odgovore na pitanja koliko će se finansijskih sredstava izdvajati za ovu namjenu i u kojem roku, zatim definirati jasne institucionalne odgovornosti, te pružiti realistične ciljeve koji su nadgledljivi i izvedivi.

Ministarstva obrazovanja u saradnji sa pedagoškim zavodima **trebaju akreditirati sve pružatelje kvalitetnih programa stručnog usavršavanja (zavode, univerzitete, privatne firme, strukovna udruženja i nevladina udruženja)**. Pri tome se treba obratiti pažnja da su ovi programi u skladu sa obrazovnim standardima i kriterijima koji uključuju: primjenjivost sadržaja obuke na nastavi, kvalitetu sadržaja, preporuke za davanje programa obuke, i dr., tokom aktivnosti akreditiranja i izrade kataloga.

Programski dokumenti ministarstava obrazovanja i pedagoških zavoda trebaju također uključiti kreiranje kataloga sa ponudom stručnog usavršavanja za sve akreditirane organizatore (zavode, univerzitete, privatne firme, strukovna udruženja i nevladina udruženja). Na ovaj način bi se iskoristili potencijali koje nude

vladine i nevladine institucije te bi se osigurala veća ponuda i provođenje dodatnih kvalitetnih programa za stručno usavršavanje nastavnih kadra u srednjim školama.

- Kada je rad pedagoških zavoda u pitanju, iz razloga preopterećenosti funkcijama koje ispunjavaju, potrebno je **učiniti reorganizaciju rada pedagoških zavoda**, u cilju bolje efektivnosti, efikasnosti i ekonomičnosti rada. Ova reorganizacija podrazumijeva reorganizaciju rada u sljedeće funkcionalne jedinice:
 - za tehničku i administrativnu podršku,
 - za naučno-istraživački rad,
 - za implementaciju programa stručnog usavršavanja i
 - za nadzor kvalitete obrazovanja.

- Potrebno je **vršiti specijalizaciju savjetnika samo za jedno od dva područja**:
 - nadzor ili
 - podršku nastavničkom kadru na planu stručnog usavršavanja

- kako bi se spriječila dualnost poslova kojima se zavodi, odnosno savjetnici u zavodima bave, a samim tim uticalo na veću dostupnost savjetnika u pružanju servisa stručne obuke.

2. Vršiti prioritetizaciju finansijskih sredstava u skladu sa analizama, strategijom i programima djelovanja (navedjenih u preporuci 1):

- Potrebno je povećati sredstva za stručno usavršavanje nastavnih kadra** jer nedostatak finansijskih sredstava predstavlja prepreku, kako za uvođenje inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda u srednje škole, tako i za podizanje ukupne kvalitete obrazovanja.

- Neophodno je, na nivou ministarstava obrazovanja, osigurati značajno veća sredstva za savremenu opremu i nastavna pomagala na nastavničkim fakultetima, kao i u srednjim školama** s obzirom na činjenicu da su nastavnički fakulteti neadekvatno opremljeni za kvalitetno obučavanje studenata, tj. budućeg nastavnih kadra, kao i škole kojima nedostaje adekvatna oprema za obučavanje učenika.

- Ojačati ulogu naučno-istraživačke zajednice u definisanju adekvatnih programa, kako za stručno usavršavanje nastavnih kadra, tako i za nastavne metode u srednjem obrazovanju** imajući u vidu ocjene o slabostima naučno-istraživačkog rada za uvođenje inovativnih i interaktivnih metoda rada:
 - Izdavati značajno veća sredstva za naučno-istraživački rad u ovoj oblasti.
 - Osigurati sredstva za specijalizaciju naučnog kadra u vezi sa stručnim usavršavanjem nastavnih kadra.
 - Inicirati stvaranje jedinstvenog Naučno-istraživačkog instituta za profesionalni razvoj nastavnih kadra.

⁹⁷ S obzirom na različite nadležnosti u ovoj oblasti u različitim administrativnim jedinicama, u nekim ministarstva finansiraju rad pedagoških zavoda dok su u nekim pedagoški zavodi samostalne upravne jedinice. U područjima u kojima ne postoje pedagoški zavodi ministarstva sprovode aktivnosti stručnog usavršavanja. Ova preporuka se, stoga, odnosi na instituciju koja je na svom administrativnom nivou odgovorna za ove aktivnosti.

3. Evaluirati kvalitetu nastave/obrazovanja:

- Pošto se zbog ukupnog podizanja kvaliteta nastave moraju pratiti i evaluirati rad škola i njihova postignuća/nedostaci, potrebno je **unaprijediti provođenje vanjske evaluacije i usporedbu trendova kvalitete obrazovanja u srednjim školama**. Na taj način bi se utvrdili kriteriji za postizanje kvaliteta, kako u samoj realizaciji nastave, tako i u pružanju neophodnih znanja i vještina učenicima, što je krajnji cilj dobrog obrazovnog sistema.
- Uspostaviti statistički sistem u skladu sa evropskim standardima jer trenutno statistički sistem nema dovoljno razvijene indikatore koji bi doprinijeli praćenju kvaliteta nastave** te omogućili kreiranje obrazovnih politika koje podstiču njen razvoj.

4. Osigurati saradnju, kako međuinstitucionalnu unutar BiH, tako i regionalnu i međunarodnu u cilju poboljšanja kvalitete nastave:

- Imajući u vidu činjenicu da je fakultetsko obrazovanje iz oblasti pedagoških i metodčkih predmeta nedovoljno za kvalitetnu pripremu budućih profesora za rad u nastavi, neophodno je **da pedagoški zavodi i ministarstva zajedno sa univerzitetima prate tokove savremene nastave te kroz razmjenu informacija o potrebnim znanjima i vještinama, strateški kreiraju nastavne planove i programe** i na taj način osiguraju da budući nastavni kadar kompetentnije i samopouzdanije obrazuje učenike.

- Budući da je praktični dio obuke studenata, tj. budućih profesora u školama nestandardiziran i neefikasan, potrebno je **značajno unaprijediti formalnu saradnju između ministarstava, univerziteta i srednjih škola** na planu razvijanja praktične stručne nastave. Ove mjere moraju adresirati formalizaciju odnosa između navedenih institucija, tako da praksa studenata sa nastavničkih fakulteta bude motivirajuća i za studente i za škole, te prepoznata kao temelj obučavanja budućih prosvjetnih radnika.

- Također, s obzirom na nedostatak saradnje među pojedinim ministarstvima obrazovanja i pedagoških zavoda u pogledu organiziranja programa stručnog usavršavanja nastavog kadra, potrebno je **stvoriti efikasne mehanizme međusobne podrške i razmjene iskustava, a također i međusobno korištenje kapaciteta stručnog kadra zavoda** u cilju bolje efektivnosti, efikasnosti i ekonomičnosti rada.

- U cilju postizanja kvaliteta u obrazovanju i približavanju evropskih obrazovnih standarda, potrebno je **poboljšati planiranje aktivnosti i korištenja javnih sredstava na planu stručnog usavršavanja nastavnih kadra u BiH, kao npr. twinning program/e sa nekom od zemalja članica EU**. Ovakva praksa već je zaživjela u BiH, te se preporučuje posebno zbog jačanja kapaciteta za kvalitetnije planiranje i korištenje finansijskih sredstava. Budući da je sistem obrazovanja fragmentiran, ova mjera

može se provoditi u Ministarstvu civilnih poslova BiH, s tim da se koristi od ove saradnje prenose na entitetska i kantonalna ministarstva, putem obuke, planskih dokumenata, i dr.

5. Povećati učešće u formiranju nastavne/obrazovne politike na lokalnom nivou:

- Lokalne samouprave kroz školske odbore a i same srednje škole moraju **uticati na veće uključivanje roditelja** u procese donošenja odluka u lokalnim zajednicama. Uključivanje roditelja i jačanje socijalnog dijaloga treba imati za cilj povećanje institucionalne odgovornosti na poboljšanje kvalitete obrazovanja u srednjim školama.

- Imajući u vidu izraženu neopremljenost srednjih škola na planu teorijske i kabinetske nastave, škole i lokalne zajednice trebaju **formalizirati zahtjeve prema ministarstvima u cilju postizanja većih izdvajanja za nastavna pomagala i opremljenost škola**. Adekvatnim planiranjem i programskim djelovanjem, ministarstva imaju mogućnost da odgovore na ove zahtjeve u skladu sa razvijenim obrazovnim standardima.

- Menadžment srednjih škola treba **formalizirati zahtjeve prema ministarstvima za unapređenjem znanja i sposobnosti nastavnih kadra, posebno onih koji dolaze sa nenastavnih fakulteta**. Ovo je potrebno učiniti zbog toga što su izraženi deficiti u njihovom znanju i sposobnostima iz pedagoške grupe predmeta koju nisu učili na matičnim fakultetima. Mjera ima za cilj sugeriranje promjene sadašnjeg načina formalnog sticanja zvanja profesora, te treba rezultirati povećanjem kvalitete edukacije u formalnom sistemu školovanja na fakultetima, kao i evaluacije znanja budućeg nastavnih kadra.

- Da bi se omogućilo veće razumijevanje mladih za društvena pitanja i bolji angažman omladine, lokalne samouprave trebaju **povećati izdvajanja za programe u oblasti rada sa mladima** prema nevladinim udruženjima i drugim organizacijama koje ga nude.

- Određeni broj lokalnih samouprava u BiH ima praksu stvaranja **sveobuhvatnih razvojnih planova, koji uključuju i oblast obrazovanja** na području općine. Također, postoji jedan veći broj općina koje su **razvile i usvojile lokalne strategije za mlade**. Oba procesa imaju za rezultat i veće uključivanje građana u sami proces donošenja odluka, razvoj socijalnog dijaloga, i dr. Ovakvu praksu treba poticati, jer omogućava i veće uključivanje lokalne zajednice kod donošenja odluka kao što je kreiranje budžeta i prioritetizacija finansijskih ulaganja u srednje škole. S tim u vezi, **lokalne samouprave trebaju osigurati usklađenost nastavnih planova i programa u srednjim školama sa lokalnim razvojnim planovima**, s obzirom da srednje škole imaju diskreciono pravo izmjene do 25% NPP-a.

6. Povećati angažman mladih

- Mladi trebaju zahtijevati veće **uključenje omladin-skih udruženja i Vijeća učenika** u proces odlučivanja u vezi sa povećanjem kvalitete obrazovanja u srednjim školama. Iako cjelokupno djelovanje javne politike u BiH na određeni način sprječava veći aktivizam omla-dine, mladi srednjoškolci imaju s druge strane oba-vezu da se brinu o svojoj dobrobiti.

Ova briga treba biti jasno izražena, pa tako i na planu podizanja kvalitete obrazovanja u srednjim školama. Je-dan od načina da izraze svoju zabrinutost je **aktivizam u jačanju Vijeća učenika kao predstavničkih tijela**. Mla-di imaju pravo **stvarati i neformalne grupe za pritisak**, iskoristiti mogućnosti **pisanja javnih peticija**, te drugih vidova djelovanja koji pripadaju njihovim demokratskim pravima, a s ciljem povećanja kvalitete obrazovanja u srednjim školama.

- Mladi se trebaju angažirati da budu bolje **informisa-ni o provođenju postojećih lokalnih strategija za mlade, entitetskih i kantonalih omladinskih po-litika, kao i zakona o mladima**.

S tim s vezi, preporuka mladima je da **iskoriste i nalaze iz ovog dokumenta**, te da na lokalnom nivou iniciraju sljedeće:

- Stvaranje i implementiranje lokalne strategije za mlade
- Povećanje izdvajanja za programe i projekte rada s mladima
- Povećanje izdvajanja na planu opremljenosti ško-la u skladu s lokalnim prioritetima
- Promjenu nastavnih planova i programa u sred-njim školama u skladu sa lokalnim prioritetima, kao i nalazima iz ovog dokumenta
- Imajući u vidu ukupne rezultate djelovanja javne politike u BiH, te rezultate koji se produciraju u srednjim školama mladi imaju **pravo i obavezu poticati na veću izlaznost na izbore, kao i na glasanje na temelju rješenja koja se nude**, jer upravo je ovo odlika razvijenih političkih si-stema. Ovakav angažman vodi u pravcu, kako povećanja odgovornosti izabranih donosioca političkih odluka, pa tako i na planu podizanja kvalitete obrazovanja u sred-njim školama.

Izvori

Dokumenti i studije

- Bajrović, Reuf. Obrazovna politika u BiH, SDP BiH. Neobjavljeno, Sarajevo, 2009.
- Branković, Nina i Adis Arapović. Obavezno srednje obrazovanje u BiH: Ambijent i perspektive. *Centri civilnih inicijativa*. Tuzla, 2010.
- Čosić, Emina. Učenje kroz djelovanje – Pregled procesa pristupanja BiH Programima Zajednice: Gjeloživotno učenje i Mladi u akciji. *ACIPS*, 2010.
- Dervišević, Emir i Nedim Sinanović. Kriza je, povećajte ulaganja u mlade. Neobjavljeno. GTZ, Projekt za mlade, 2010.
- Esmail – Arndt, Rubeena. Urednica. Mladi trebaju omladinsku po-litiku - Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH. *GTZ, Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH*, 2008.
- Evropska unija. Funkcionalni pregled javne uprave u sektoru obra-zovanja u BiH – Završni izvještaj. *IFB International consulting i Bri-tansko vijeće*, 2005.
- Izgradnja institucija i kapaciteta u obrazovnom sistemu Bosne i Her-cegovine. *EU-ICBE*, 2008.
- Model za sistemske promjene u srednjoškolskom obrazovanju: Obli-kovanje novog obrazovnog sistema u BiH. http://www.soros.org.ba/docs_obrazovanje/oblikovanje_novog_obrazovnog_sistema_u_bih.pdf, *Fond otvoreno društvo BiH*, 2002.
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Herce-govini. *Službeni glasnik BiH*, broj 18/03.
- Organisation for Economic Cooperation and Development. Teacher Matters – Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers. *OECD*, 2005.
- Pisker, Lidija. Stručno usavršavanje srednjoškolskih profesora u BiH: Od obećanja do osiguranja kvalitetne nastave i razredima. *Fond otvoreno društvo BiH*, 2010.
- Pokretanje debate: poštuje li BiH svoje međunarodne obaveze na polju obrazovanja – pitanja za građane BiH. *OSCE BiH*, 2005.
- Pucko, Cveta, Juhani Hytonen i Geri Smyth. The restructuring of Te-acher Education - a Case Study from Slovenia. Rad predstavljen na konferenciji ATEE u Kopenhagenu, 1999. godine.
- Reforma obrazovanja za bolju budućnost BiH. (Poruka građanima Bosne i Hercegovine - Pet obećanja), Sarajevo, 2002.
- Strategija razvoja stručnog usavršavanja i obuke za BiH 2007. – 2013. *Vijeće ministara BiH*, 2007.
- Strategija socijalnog uključivanja BiH. *Direkcija za evropsko planira-nje BiH*, 2009.
- Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008. – 2015. *Vijeće ministara BiH*, 2008.
- Suzić, Nenad. Didaktika na razmeđu vijekova. *Didaktički putokazi, časopis za nastavnu teoriju i praksu*. br. 39, 7 -17. Zenica, 2006.
- The Establishment and Development of the System of Professional Trai-ning and Advancement of Teachers in BiH – Strategy Paper and Operati-onal Guidelines on Professional Development of Teachers. *UNICEF BiH*, 2004.

Intervjui

- Abdulah Kadić, profesor Mješovite srednje elektrotehničke i drvoprerađivačke škole Bihać, 17.5.2010.
- Adnan Vehabović, predsjednik Asocijacije srednjoškolaca BiH, 18.5.2010.
- Aida Kartal, direktorica Mješovite srednje ekonomske škole u Bihaću, 17.5.2010.

- Alisa Ibraković, zamjenica direktorice Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, 17.5.2010.
- Edina Čubela, koordinatorka VET projekta GTZ BiH, 29.4.2010.
- Edina Suljić, asistentica na Filozofskom fakultetu u Tuzli, 10.5.2010.
- Izet Numanović, stručni savjetnik Pedagoškog zavoda Tuzla, 13.5.2010.
- Jasminka Nalo, stručna savjetnica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, 17.5.2010.
- Lamija Tanović, profesorica na Prirodnomatematičkom fakultetu u Sarajevu, 18.5.2010.
- Mirela Bajramović, studentica Pedagoškog fakulteta u Zenici, 21.5.2010.
- Mladen Pandurević, predstavnik Udruženja poslodavaca FBiH, 11.5.2010.
- Nenad Suzić, profesor na Filozofskom fakultetu u Banja Luci, 13.5.2010.
- Nenad Veličković, asistent na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, 18.5.2010.
- Sanja Lulo, stručna savjetnica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, 17.5.2010.

Internet stranice

- Ministarstvo civilnih poslova BiH, dostupno na: >> <http://www.mcp.gov.ba> <<
- Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH, dostupno na: >><http://www.fmon.gov.ba><<
- Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske, dostupno na: >> <http://www.vladars.net> <<
- Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo, dostupno na: >> <http://www.monks.ba> <<
- Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, dostupno na: >> <http://www.vladatk.kim.ba/Ministarstva/MONKS.html> <<
- Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Zeničko-dobojskog kantona, dostupno na: >> <http://www.zdk.ba> <<
- Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Bosansko-podrinjskog kantona, dostupno na: >> <http://www.bpkgo.ba> <<
- Ministarstvo obrazovanja, nauke, culture i sporta Unsko-sanskog kantona, dostupno na: >> <http://www.vladausk.gov.ba> <<
- Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona; dostupno na: >> <http://www.sbk.ksb.gov.ba/> <<
- Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Posavskog kantona, dostupno na: >> <http://www.zupanijaposavska.ba/> <<
- Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačkog kantona, dostupno na: >> <http://www.minpro-zzh.gov.ba/> <<
- Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta Hercegovačko-neretvanskog kantona: >> <http://www.mpzks-hnzk.gov.ba/> <<
- Vlada Brčko distrikta, dostupno na: >> <http://www.bdcentral.net/> <<
- Agencija za statistiku BiH, dostupno na: >> <http://www.bhas.ba/> <<
- Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa Kantona 10, dostupno na: >> <http://www.vladahbz.com> <<

BIOGRAFIJE AUTORA

Nedim Sinanović, posjeduje diplomu iz oblasti medija sa Univerziteta u Minnesoti, SAD. Zaposlen je kao stariji savjetnik u projektu Jačanje lokalne samouprave GLZ-a. Prethodno je na poziciji starijeg savjetnika u Projektu za mlade GTZ-a bio urednik sveobuhvatne analize o položaju mladih u BiH „Mladi trebaju omladinsku politiku“, te saradnik na stvaranju stalnog tijela za mlade, Komisije za koordinaciju pitanja mladih u BiH, na nivou Vijeća ministara BiH. Bio je urednik i saradnik na izradi nacrtu Zakona o mladima FBiH. Član je nekoliko nevladinih udruženja. Autor je nekoliko objavljenih članaka u vezi sa položajem mladih u BiH.

Lidija Pisker studirala je južnoslavenske jezike i književnost na Univerzitetu u Sarajevu. Tokom i nakon studija radila je kao novinarka za Media Plan Institut i Centar za istraživačko novinarstvo. Krajem 2007. godine stekla je diplomu magistricе ljudskih prava i demokratije Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Bolonji. Trenutno radi za Koledž ujedinjenog svijeta i bavi se istraživanjima iz oblasti obrazovanja za nekoliko organizacija u BiH. Članica je Alumni asocijacije Centra za postdiplomske studije u Sarajevu.

LOŠE ŠKOLE ILI LOŠE OBRAZOVNE POLITIKE: KOME ZVONO ZVONI?

Uvođenje modernih, inovativnih i interaktivnih nastavnih metoda u srednje škole u BiH

Izdavač: Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarnе postdiplomske studije (ACIPS)
 Zmaja od Bosne 8, 71000 Sarajevo

Za izdavača: Sanel Huskić

Istraživači: Nedim Sinanović, Lidija Pisker

Rukovodioci istraživanja: Emina Ćosić, Sara Nikolić

Dizajn i prelom: Enes Huseinčehajić

Sarajevo, maj 2010.

